

UC Leuven
Limburg
MOVING MINDS

Kunsteducatie in het lager onderwijs

Hoe kunnen
kunsteducatieve lessen
ontwikkeld worden dat ze
kinderbreinen op meerdere
vlakken stimuleren en dat
21ste-eeuwse vaardigheden
aan bod komen?

Tuur Sterckx
3BaLo3

Inhoud

1. Persoonlijke inleiding	2
2. Afbakening.....	3
3. Kunst = meer	4
3.1 Vaardigheden van de 21 ^{ste} eeuw.....	4
3.2 De kinderhersenen	6
3.3 Interview met Mark Mieras.....	7
3.4 Bedenking.....	9
4. Ontwerpprincipes van een kunsteducatieve les	10
4.1 Creativiteit	10
4.1.1 Didactisch handelen	10
4.1.2 Openheid voor nieuwe dingen	11
4.1.3 Intrinsieke motivatie	11
4.1.4 Vragen stellen.....	12
4.2 Waarnemen, creëren en beleven.....	12
4.2.1 Waarnemen en beleven	13
4.2.2 Creëren	14
4.3 Samengevat	14
5. Lessenpakket	15
6. Welbevinden en ervaringen	16
6.1 Welbevinden ondersteunen.....	16
6.2 Ervaringen onderzoeken	17
Conclusies.....	20
Bibliografie	22
Bijlage lesontwerpen.....	25

1. Persoonlijke inleiding

Ik ben heel graag bezig met **kunst**, in mijn vrije tijd maar ook in de klas. Kunst betekent voor mij bezig zijn met iets moois (te maken) en daar plezier aan beleven. Of zoals de volgende definitie eenvoudig stelt: 'de creatie van iets moois met behulp van een vaardigheid en verbeelding' (Meaning, Classification of visual and fine arts, Aesthetics, sd).

In mijn vrije tijd speel ik althoorn bij een brassband, ik heb heel het middelbaar lang toneel gespeeld, ik ga graag naar toneelvoorstellingen, concerten en musea. Kunst is zeker een interesse van mij. Van jongs af aan heb ik dit mee gekregen van mijn ouders. Mijn vader speelt - nu nog steeds - in een brassband, we gingen regelmatig naar musea en naar toneelvoorstellingen. Dit heeft mij zeker geprikkeld om het zelf ook op te pikken.

Op school werd ik echter niet zo sterk geprikkeld door kunst. We kregen wel *Muzische vorming*, *Plastische opvoeding* en *Esthetica* maar in deze vakken bleef ik wat op mijn honger zitten. *Muzische vorming* werd in de lagere school bijna altijd herleid naar de occasionele muzikles en knutselen. Dat laatste gebeurde heel vaak in het teken van "Hier is het voorbeeld en jullie maken het na". Ook in de lagere scholen waar ik de afgelopen jaren stage heb gelopen was dat veelal het geval.

Bij *Plastische opvoeding* in het secundair onderwijs, gebeurde vaak hetzelfde: er werd ons heel veel voorgedaan en daarna was het zelf knutselen. Dat klassieke knutselen is op zich soms wel leuk, maar ik vond het zeer jammer dat dit weinig of niets met kunst te maken had. Wel kwam in de lessen *Cultuurwetenschappen* binnen de opleiding Humane wetenschappen veel kunstonderwijs aan bod. Heel interessant, maar de focus ligt daar op de theoretische kennis en in mindere mate op de **beleving van kunst**.

Tijdens de lerarenopleiding kregen we kunstvakken in de vorm van *Kunst.Zinnig I, II en III*. In de ECTS-fiches van deze vakken vinden we het opzet van deze vakken terug: '*Evenwichtige ontwikkeling van hoofd, handen en hart. Kunsteducatie in de lagere school = kinderen in contact brengen met kunst vanuit de overtuiging dat het kunstzinnig proces van de kunstenaar gelijkenissen vertoont met hoe kinderen, verwonderd en onbevangen, naar de wereld kijken en er verrassend vorm en betekenis aan geven. Zo helpen we het kind zijn leefwereld te verruimen, zonder daarbij de onttovering te ondergaan.*'

Vertrekkend van de verwondering over alledaagse dingen en de verwondering vanuit kunstenaars ontwikkelen we een open visie op de leefwereld en op kunst.'
(EBA Lager onderwijs (Leuven), 2019/2020) (Kunst.Zinnig II, 2019/2020)

Het idee achter deze vakken is heel interessant: kunst wordt breed geïnterpreteerd en zo toegankelijk gemaakt voor kinderen. De bedoeling is dat je als toekomstige leraar leert om samen met de kinderen 'als een kunstenaar naar de wereld te kijken: onbevooroordeeld, verwonderd en vanuit mijn verstand, mijn gevoel en mijn verbeelding.' De vakken Kunst.zinnig beogen daarom het intensief inzetten van alle zintuigen en zo geïnspireerd te raken om te verzinnen, te spelen en te maken.

De vakken zijn er niet alleen op gericht om te ervaren, maar ook om zelf te creëren, te experimenteren, te mislukken en iets uit te drukken over kunst. Muziek, beeld en drama worden geïntegreerd in één vak waarbij je kunst ervaart en zelf produceert.

In het opzet van Kunst.zinnig I, II en III vinden we dus de idee terug van Wurdinger & Haar dat leraren in spe uitgedaagd moeten worden in dit werkveld omdat ze dan pas gaan ze experimenteren en creatief denken (Wurdinger & Haar, 2007). Ikzelf bleef echter nog steeds voor een groot stuk op mijn honger zitten. We werkten weinig rond muziek en drama, maar vooral rond beeld. En ook tijdens deze lessen was de reproductiefactor soms groot.

Ik heb het geluk gehad dat ik de beleving van kunst van thuis heb meegekregen. Dat is echter niet voor alle kinderen het geval. School zou dus de perfecte plaats kunnen zijn waar je als kind met kunst in aanraking komt, maar dan zou kunst en kunsteducatie veel verder moeten reiken dan de traditionele knutsellessen zoals we die vandaag nog vaak in de basisschool terugvinden. Ik vind het dus belangrijk dat er goede lessen in Muzische vorming worden gegeven. Lessen waar het niet gaat over het reproduceren van kunst of een al te eenvoudig en obligaat knutselwerkje rond een thema (bv. moederdag, herfst, Sinterklaas), maar wel **creëren, beschouwen, ervaren en praten over kunstwerken, muziek, dans, toneel**. Ik wil dus sterker inzetten op meer **kunsteducatieve lessen**.

2. Afbakening

Deze profilering gaat over kunsteducatie in het lager onderwijs. Als we het hebben over kunsteducatie is het belangrijk om eerst te bepalen wat kunsteducatie precies inhoudt. Kunsteducatie wordt vaak verward met cultuureducatie. Cultuureducatie houdt alle vormen van educatie in waarbij cultuur als doel of als middel wordt ingezet. Het is dus een verzamelbegrip van drie kleinere onderdelen: kunsteducatie, media-educatie en erfgoed-educatie. (Wat is cultuureducatie?)

Deze studie spitst zich dus toe op één onderdeel van cultuureducatie, namelijk kunsteducatie. Kunsteducatie houdt in 'doelbewust leren over en met kunst, via gerichte instructie. Kunsteducatie kan je beoefenen door drie aspecten die al dan niet gezamenlijk voorkomen: productie, receptie en reflectie'. (LKCA School of Arts) Dat betekent dat de leerkracht de kinderen begeleidt en vormen van kunst aanbiedt. De kinderen gaan dan zelf aan de slag door te beschouwen, te creëren, te converseren en te ervaren rond kunst. Dat is ook precies wat terug te vinden is in de doelstellingen van Kunst.Zinnig.

Maar niet enkel cultuureducatie is een breed begrip, ook onder kunst zelf kunnen we veel verstaan. Kunst heeft vele definities. Het is een moeilijk begrip om te omschrijven. Volgens 'De Dikke Van Dale' zijn er maar liefst 13 definities van kunst die gaan van "verzamelnaam voor alle vakken die door kunstenaars beoefend worden, het voortbrengen van kunstwerken", tot simpelweg "Wat door mensen is gemaakt". Op Wikipedia lezen we: "Kunst is de bewuste creatie van iets moois of betekenisvol met behulp van vaardigheid en verbeelding. Het omvat een breed scala aan menselijke activiteiten, waaronder schilderen, tekenen, grafiek, beeldhouwen, moderne mediakunst, theater, dans, muziek en zang, fotografie, architectuur, literatuur en poëzie."

Volgens mij is kunst goed te beschrijven in een aantal termen: Waarnemen, beleven, creëren en plezier. Deze vier termen beschrijven voor mij wat kunst hoort te zijn in de lagere school. Als we deze vier termen kunnen verwerken in de klas, kunnen er prachtige werken ontstaan. Dat is iets dat ik zeker wil bereiken in mijn klas.

3. Kunst = meer

Eerder gaf ik al aan dat kunst in de klas in de lessen *Muzische vorming* heel vaak herleid wordt tot knutselen en tekenen. Dat kan heel leuk zijn voor de kinderen en leerkrachten, en op zich is daar niets mis mee, maar er gaat zoveel verloren wanneer kunsteducatie enkel daarbij blijft. Kunsteducatie kan namelijk helpen om heel wat vaardigheden te ontwikkelen die vandaag de dag nodig te zijn om te kunnen functioneren in onze complexe samenleving. Dat komt aan bod in dit hoofdstuk.

3.1 Vaardigheden van de 21ste eeuw

Volgens de OESO zijn creativiteit, innovatie, samenwerken, kritisch denken, communicatie, zelfregulering, sociale en culturele vaardigheden, mediawijsheid, ICT-basisvaardigheden, informativaardigheden, computational thinking en probleemoplossend denken cruciale **skills voor de 21ste eeuw**. Deze skills zijn belangrijk om te kunnen functioneren in onze snel veranderende wereld en zorgen er ook voor dat kinderen van jongs af aan mee kunnen deelnemen aan de maatschappij (Zook). Maar hoe slagen we erin dergelijke vaardigheden te ontwikkelen? Volgens de OESO biedt onder meer kunsteducatie minstens een deel van het antwoord op de vorige vraag.

Onderstaande afbeelding geeft de 21ste-eeuwse vaardigheden weer.

Kunsteducatie kan namelijk een groot deel van deze cruciale skills helpen ontwikkelen. Daarom verdient kunst zeker een blijvende plaats in het onderwijs. Tot die conclusie komt de OESO in haar rapport '*Art for Art's Sake? The impact of arts education.*' In dit

rapport roept de OESO op om kunsteducatie te ondersteunen en er sterker op in te zetten. (Vincent-Lancrin, 2013)

Maar hoe valt het te verklaren dat kunsteducatie deze skills kan ontwikkelen zonder er expliciet aan te werken? **21ste-eeuwse vaardigheden hebben een natuurlijke samenhang met kunsteducatie.** Binnen kunsteducatie ontwikkel je een cultureel bewustzijn. Dankzij dit cultureel bewustzijn kunnen leerlingen vaardigheden ontwikkelen waarmee zij zichzelf en de wereld beter leren kennen en waardoor zij leren omgaan met veranderingen in de samenleving. Leren omgaan met verandering in de samenleving, de wereld beter leren kennen zijn mooie voorbeelden van wat kinderen moeten bereiken met de 21ste -eeuwse vaardigheden. Daardoor worden tijdens kunsteducatie dus de hogervermelde 21ste-eeuwse vaardigheden ontwikkeld.

Zoals eerder gezegd is cultuuronderwijs een overkoepelende term voor kunsteducatie, media-educatie en erfgoed-educatie. Binnen het kunstzinnige domein ontwikkelen de leerlingen hun cultureel bewustzijn d.m.v. **verbeelding**: meemaken, verzinnen, vormgeven van ideeën, creëren en onderzoeken. **Creativiteit** is als 21ste-eeuwse vaardigheid vooropgesteld door de OESO, m.a.w. een belangrijk begrip dat cultuuronderwijs en de 21ste-eeuwse vaardigheden met elkaar verbindt. (Visie op 21e eeuwse vaardigheden cultuuronderwijs, 2014) Maar ook innovatie, samenwerken, communicatie, kritisch denken en probleemoplossend denken zijn vaardigheden van de 21ste eeuw die aan bod komen binnen kunsteducatie.

Dat het kunstzinnige domein helpt om 21ste-eeuwse vaardigheden te ontwikkelen, vinden we terug bij **The Art Of Education University**, een online universiteit die *K-12 kunstleerkrachten* (kunstleerkrachten in de VS en Canada van graad 1 tot graad 12) opleidt. Tijdens deze opleiding wordt sterk ingezet op het integreren van 21ste-eeuwse vaardigheden in kunsteducatieve lessen. Op hun site geeft The Art Of Education University een heel aantal voorbeelden van op welke manier je deze vaardigheden kan inzetten tijdens de kunsteducatieve lessen.

1. **Communicatie en samenwerken**: om deze vaardigheden te ontwikkelen kan de leerkracht tonen hoe kunstenaars communiceren door kunst. De leerkracht toont voorbeelden van grotschilderingen, Egyptische hiërogliefen, Griekse potten,... De leerlingen kunnen zien hoe kunst visueel kan laten communiceren. Daarna creëren de kinderen zelf een verhaal door een foto te maken en deze aan te passen.
2. **Innovatie en creativiteit**: met deze twee vaardigheden kan je problemen oplossen, nu en in de toekomst. De leerlingen van vandaag moeten voorbereid worden om de problemen van morgen op te lossen. Niet iedereen heeft hetzelfde vermogen om problemen creatief op te lossen. Om hier aan te werken kan de leerkracht een simpele opdracht geven met weinig parameters maar veel creatieve opties. Zoals bijvoorbeeld een eigen monster creëren. De kinderen weten wat een monster is maar geven elk hun eigen creatieve draai hieraan.
3. **Kritisch en probleemoplossend denken**: Dit zijn twee moeilijkere competenties om aan te werken, maar wel twee zeer belangrijke. Kritisch denken en probleemoplossend denken gebruiken elk de linker- en rechterkant van de hersenen. Daardoor zijn dit goede competenties om extra "kapstukken" aan te maken in de kinderhersenen. Door bijvoorbeeld een sculptuurproject uit te werken met de kinderen kan je aan deze vaardigheden werken. Het punt van de opdracht is dat je richtlijnen geeft maar geen methode om dit uit te werken.

4. **Technologie en informatieve geletterdheid:** Leerlingen moeten voorbereid worden om veilig op het internet te navigeren. Om dit te aan te leren kan de leerkracht een kunstproject op basis van onderzoek op poten zetten. (DeWilde, 2019)

3.2 De kinderhersenen

De stelling dat kunsteducatieve lessen bijdragen tot het ontwikkelen van belangrijke vaardigheden voor de 21ste eeuw betekent meteen ook dat kunsteducatieve lessen meer kunnen inhouden dan het simpele, obligate knutselwerkje rond het thema dat op dat moment 'relevant' is. Mark Mieras, wetenschapsjournalist in hersenonderzoek, stelt dat het belangrijk is om jonge kinderen zo veel mogelijk te prikkelen. Hun hersenen zijn namelijk een spons voor alles wat ze meemaken. Tijdens het eerste levensjaar worden er 6 miljoen verbindingen per seconde aangelegd tussen verschillende hersencellen. Wanneer we ouder worden, neemt dit aantal verbindingen af. De ongeveer 3 miljoen verbindingen die niet frequent worden gebruikt, worden verwijderd. Een opvoeder heeft dus de belangrijke taak om de juiste delen van de hersenen aan te spreken. Over kunst zegt Mieras expliciet: '**Kunst is dus niet alleen leuk maar het is ook goed voor de hersenontwikkeling.**' (Mieras, Kunstgebouw, 2012)

Kunst is dus goed voor de hersenen volgens Mieras. Maar hoe kan **kunsteducatie bijdragen tot de ontwikkeling van de hersenen** van een kind in de lagere school?

Hoogleraar Klinische neuropsychologie Erik Scherder stelt dat de eerste 25 jaar van een mensenleven de basis zijn om mentaal gezond oud te worden. Wanneer een kind in contact komt met veel prikkels, dan bouwt het brein meer contactpunten dan wanneer het kind weinig aangeboden krijgt. Hoe **meer van deze goede prikkels hoe complexer de hersenen** worden. Deze prikkels worden gezien als een verrijking. waardoor het brein letterlijk meerdere contactpunten bouwt. Door deze extra contactpunten aan te maken beschermt het brein zichzelf tegen ouderdomsziekten zoals bv. alzheimer. (Scherder, Hoe kijken naar kunst werkt, 2016)

Een van die prikkels die het brein contactpunten helpt opbouwen is **muziek**. Gottfried Schlaug, een bekende Amerikaanse neuroloog, heeft onderzoek gedaan naar wat er precies gebeurt met het brein wanneer kinderen 15 maanden lang één keer per week een muziekinstrument bespelen. Dit heeft hij vergeleken met kinderen die dit niet doen. Na afloop van het onderzoek heeft Schlaug vastgesteld dat het volume van het **corpus callosum toeneemt** in het brein van de muziekspelende kinderen. Het corpus callosum is een zeer belangrijk deel van de hersenen omdat het een hersenstructuur is die de rechter- en linkerhersen helft met elkaar verbindt. Door deze verbinding kunnen de **twee hersenhelften beter met elkaar communiceren**. Dat is belangrijk omdat de twee hersenhelften verschillende functies hebben. Hoe nauwer de twee hersenhelften samenwerken, hoe gemakkelijker een kind **effectief informatie kan verwerken**. (Scherder, Wat gebeurt er in je hersenen als je muziek luistert?, 2013) (Bezem, 2019) (Hyde, et al., 2009)

Niet alleen muziek spelen maar ook **kunst waarnemen in het algemeen** kan zorgen voor een **ontwikkeling in het jonge brein**. Wanneer iemand naar kunst kijkt, met name kinderen, dan kan er een activiteit waargenomen worden in de hersenstam. De schors van de hersenstam, de neocortex, geraakt actief, dit zorgt voor ontwikkeling van die schors. (Scherder, Hoe kijken naar kunst werkt, 2016) **De neocortex staat in voor de hogere functies van de hersenen**. Deze hoger functies houden in: ruimtelijk

redeneren, bewust denken, grove motoriek, complexe taalverwerking, semantische herinneringen,... (Neocortex, 2019) (Van Der Geld, 2005) Erik Scherder stelt dus dat door een **dikkere schors** je in staat bent tot **beter denken**: d.w.z. beter spreken, rekenen, lezen en probleemoplossend denken.

Zoals hierboven gezegd zorgt kunst waarnemen in het algemeen voor de ontwikkeling van de hersenstam. Maar wanneer de kunst die waargenomen wordt, ook nog eens mooi wordt gevonden, als je m.a.w. een esthetische gewaarwording hebt, treedt er nog een ander deel van de hersenen in werking, namelijk de voorkant van de hersenen, de **frontale cortex**. In de frontale cortex worden heel wat belangrijke functies geregeld die dagelijks worden gebruikt. De delen die worden gestimuleerd door kunst staan in voor het **plannen van activiteiten, beslissingen nemen en impulsbeheersing**. (Frontale cortex, wat doet dit gedeelte?) Door de frontale lob van de kinders Hersenen, die nog volop in ontwikkeling is, te stimuleren met kunst werk je aan deze competenties. Op lange termijn zorgt dit voor een **groei in creativiteit en flexibiliteit**. (Scherder, Hoe kijken naar kunst werkt, 2016)

Ten slotte kan kunst bijdragen tot de **emotionele ontwikkeling** van kinderen. Het menselijke brein, en met name het kindere brein, zit vol met **spiegelneuronen**. Spiegelneuronen zorgen ervoor dat de mens gedrag van anderen kan **nadoen**, zich kan **inleven** in anderen en kan **anticiperen** op wat er gaat gebeuren. Het neuron weerspiegelt letterlijk het gedrag van de ene mens in het hoofd van de andere en wordt op dezelfde manier actief als deze persoon in dezelfde situatie terechtkomt. (Van Rompu, 2010) **Door naar kunst te kijken en kunst dus te ervaren, kunnen kinderen emoties spiegelen en ontdekken**. (Lopez, 2016) Door kennis te maken met emoties, en deze in situaties te zien trainen de kinderen het **limbisch systeem** van de hersenen. Dit systeem is betrokken bij emotie, motivatie en genot. (Princen, sd) (Scherder, Hoe kijken naar kunst werkt, 2016)

Samengevat: diverse onderzoeken tonen aan dat het waarnemen, beleven en beoefenen van kunst aan de ontwikkeling van het kind bijdraagt. Bovenop de eerder aangehaalde vaardigheden van de 21ste-eeuw, kan gesteld worden dat het brein grote ontwikkelingen maakt.

3.3 Interview met Mark Mieras

Zoals hierboven al vermeld, is Mark Mieras een wetenschapsjournalist die gespecialiseerd is in de hersenen. Hij heeft verschillende onderzoeken gedaan naar hoe mensen hun brein kunnen optimaliseren. Op 20/04 had ik een gesprek met Mark Mieras over het verband tussen kunst en het brein (Interview zie bijlagen). In het interview vertelde hij dat men door kunst correct te gebruiken in de lagere school, wij als leerkracht het **leren van kinderen kunnen optimaliseren**. Hij stelt dat door kunst te gebruiken, de kinderen onbewust en met veel plezier competenties en delen van het brein ontwikkelen.

De twee breingebieden die het gemakkelijkste te ontwikkelen zijn, volgens Mark Mieras, **de auditieve en de narratieve schors**. Deze zijn zo gemakkelijk te ontwikkelen omdat een leerkracht er niet heel veel voor hoeft te doen. Onderzoek waar Mieras aan heeft meegewerkt, wijst uit dat na vijf weken enkele uren met muziek bezig zijn, een groei in de auditieve schors vastgesteld kan worden (zie onderzoek Schlaug punt 3.2). De auditieve schors is een breinfunctie die zeer vaak bij taal gebruikt wordt. Muzieklessen zijn dus zeker een troef die we kunnen gebruiken bij taalontwikkeling. Aan de andere kant hebben we de narratieve schors. Deze schors wordt ook gebruikt bij het component

taal, maar wordt op een andere manier ontwikkeld. De narratieve schors kan ontwikkeld worden door kunst te beschouwen en te bespreken. Door samen met de kinderen regelmatig naar kunstwerken te kijken, te bespreken, eigen interpretaties aan te linken kan de narratieve schors groeien. Dat verhoogt de algemene geletterdheid en de mogelijkheid om zichzelf uit te drukken beduidend. We zien hier meteen ook een sterke link naar de eerder vermelde competenties van de 21ste eeuw (zie punt 3.1).

Dit zijn interessante bevindingen, niet alleen voor scholen in het algemeen, maar ook voor kinderen met leerproblemen. Mark Mieras vertelde dat hij zelf kampt met **dyslexie**. Om die reden hebben zijn ouders hem muzieklessen onthouden om verwarring te voorkomen. Nu blijkt uit verschillende onderzoeken dat je kinderen met leerproblemen juist wel in contact moet brengen met muziek. Het deeltje in de hersenen dat muziek verwerkt, staat rechtstreeks in verbinding met het deeltje dat taal verwerkt. Zoals ook al blijkt uit het hoger vermelde onderzoek van Scherder (punt 3.2) worden de hersenen door muziek op de juiste (wat meer complexe) manier uitgedaagd. Muziek gaat heel vaak gepaard met plezier en geen enkele frustratie. Deze frustratie ontstaat vaak wel wanneer een kind voor de zoveelste keer zijn leesles moet herhalen. **Muziek is volgens Mieras daarom een goede manier om aan taalontwikkeling te doen op een informele manier.** De regel is wel dat deze muzieklessen steeds vanuit plezier moeten vertrekken. Wanneer het verplichte muzieklessen worden om aan taalontwikkeling te doen, gaat het brein zich net moeilijker ontwikkelen.

Buiten bovenstaande breinfuncties, heeft onderzoek uitgewezen dat kunst nog heel wat positieve aspecten teweeg brengt (3.1 en 3.2). Als je interesse in kunst opwekt op een jonge leeftijd, is de kans groot dat je er als volwassene mee bezig blijft. **Door levenslang te leren blijven de hersenen fris.** Mieras stelt zelfs expliciet dat hoe minder fris de hersenen zijn op latere leeftijd, hoe groter de kans is op een vroegtijdige dood. Kunst kan zo een vorm van levenslang leren zijn. Ook zorgt het beschouwen van kunst voor een betere samenwerking van de verschillende hersenenfuncties en -helften. Daardoor kunnen kinderen, maar ook ouderen gemakkelijker creatieve problemen oplossen. In het gesprek benadrukte Mieras ook dat ook de emotionele vaardigheden worden getraind. Kunst is een weerspiegeling van de maatschappij. Kunst vertelt een verhaal. Kinderen kunnen hun eigen emoties en gevoelens staven aan kunst. Ze zien, horen, voelen dat hun gevoelens heel normaal zijn en dat je ze dus ook mag tonen. Net zoals je een kunstwerk mag tonen in een museum.

Het lijkt dus evident om sterk in te zetten op allerlei vormen van kunsteducatie op school. Een belangrijk aandachtspunt is echter dat de ontwikkeling van de breinfuncties en bovenstaande aspecten worden niet zomaar gewaarborgd worden. Er zijn een aantal principes die een leerkracht in zijn les moet steken om voor ontwikkeling te zorgen. Mark Mieras haalt daarvoor **vier aspecten** aan:

- beschouwen
- plezier
- creativiteit
- open-ended.

Beschouwen is, zoals hierboven gezegd, belangrijk voor de ontwikkeling van de narratieve en auditieve schors. Door wekelijks met kunst beschouwen bezig te zijn, ontwikkelen deze twee functies aanzienlijk. **Plezier** moet steeds gebruikt worden als drijfveer. Wanneer we kinderen van een jonge leeftijd in contact brengen met kunst, is de kans groter dat ze in hun verdere leven dat plezier aan kunst zelf blijven beleven. Ook

zijn de resultaten van de kunstlessen beter, omdat de kinderen plezier hadden in het creëren. Wanneer een kind plezier heeft in iets, is het intrinsiek gemotiveerd. Intrinsieke motivatie is de motor van goed leren. **Creativiteit** en **open-ended** houden in dat er geen verwachte uitkomst verbonden is aan een kunsteducatieve les. In tegenstelling tot een eerder 'klassieke knutselles' staat het eindresultaat vooraf dus niet vast.

Tot slot kwam uit het gesprek met Mark Meras sterk naar voor dat wanneer de kinderen zelf kunnen prullen en creëren ze het meeste leren. Niet als ze volgens regeltjes werken. Elk kind is anders dus elk creatief proces is anders, bijgevolg gaat elke uitkomst dus ook anders zijn.

(Mieras, Kinderhersenen en kunst, 2020)

3.4 Bedenking

Zoals hierboven gezegd, kan kunst een tool zijn om de nodige 21ste-eeuwse competenties te ontwikkelen, alsook bepaalde delen van het kindbrein. Wat er steeds onthouden moet worden is dat taal of wiskunde competenties niet zomaar aangeleerd kunnen worden door kunsteducatie te gebruiken. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek van Helen Turner en Rachel Dickinson in 2004. Turner en Dickinson hebben onderzoek gedaan naar hoe theateronderwijs de wiskundeprestaties zou kunnen verbeteren bij kinderen in de lagere school. Turner en Dickinson concludeerden uit hun onderzoek dat theateronderwijs wiskundeprestaties kon verbeteren. De Amerikaanse psycholoog Howard Gardner heeft hier later kritiek op gegeven. Hij stelde dat wanneer het over wiskundeprestaties ontwikkelen gaat, je nog steeds best wiskundelessen geeft. Je kan dus niet zomaar stellen dat de wiskundeprestaties zomaar stijgen door kunsteducatieve lessen te geven. Wel kan men stellen dat door kunsteducatieve lessen competenties ontwikkeld worden die wiskundeprestaties beïnvloeden. (Dickinson, Haanstra, Lord, Palmer, & Schönau, 2007)

4. Ontwerpprincipes van een kunsteducatieve les

Uit bovenstaande literatuur kunnen we afleiden dat kunsteducatie in de lagere school belangrijk is. Niet alleen omdat het leuk is en het de kinderen iets kan bijleren over cultuur, maar ook omdat het kan bijdragen aan de vorming van de 21ste-eeuwse competenties en aan de ontwikkeling van hun jonge hersenen. Door knutselwerkjes en schilderijen te reproduceren komt die ontwikkeling niet op gang. Welke ontwerpprincipes moeten er dan wel in een kunsteducatieve les zitten zodat we met kunst aan die ontwikkeling kunnen werken?

4.1 Creativiteit

Het boek *'Leren van Kunst'* van Olga Potters en Suzan Lutke biedt kapstukken aan leerkrachten, zodat zij door kunst de 21ste-eeuwse vaardigheden kunnen ontwikkelen met de kinderen. In dit boek staat **creativiteit** centraal. In *'Leren van kunst'* tonen Potters en Lutke het belang aan van creativiteit. Met name ook wat het verband betreft tussen kunsteducatie en 21ste-eeuwse vaardigheden is creativiteit een belangrijke competentie. Eerder, in punt 3.1, werd creatief denken al aangehaald als een van de competenties van de 21ste-eeuw. Wanneer dit op een juiste manier gestimuleerd wordt binnen kunsteducatie, wordt deze 21ste-eeuwse vaardigheid dus ontwikkeld.

In het boek staat creativiteit omschreven als: *"de vaardigheid van de leerling om ideeën te bedenken en dingen te creëren die nieuw, verrassend en waardevol zijn voor de leerling zelf."* (Potters & Lutke, 2018) In de definitie staat dat **creativiteit een vaardigheid is**, en vaardigheden kan je leren. Door kunsteducatieve lessen op de juiste manier op te bouwen kan een leerkracht m.a.w. zijn leerlingen ondersteunen in het ontwikkelen van die vaardigheid.

Volgens Potters en Lutke kan je als leerkracht de **ontwikkeling van creativiteit** op vier manieren ondersteunen: **didactisch handelen, openheid voor nieuwe dingen, intrinsieke motivatie en vragen stellen**. Op deze vier manieren om creativiteit te ondersteunen wordt hieronder verder ingezoomd.

4.1.1 Didactisch handelen

Het pedagogisch en **didactisch handelen van een leerkracht** tijdens kunsteducatie is de eerste manier waarop hij de leerlingen kan ondersteunen in het **ontwikkelen van creativiteit**. De pedagogische principes die Potters en Lutke in hun boek aanhalen zijn ten eerste een **non-conformistische grondhouding**, ten tweede **openheid** en als laatste **focus op proces**.

1. **Non-conformistische grondhouding:** dit is een manier van werken die gebaseerd is op dialoog en niet op normen en regels. Door de dialogische manier van werken sta je in contact met jezelf, de ander en de wereld om je heen. Als leerkracht moet je dus heel open staan voor de verschillen tussen leerlingen. Daardoor kan de leerling zichzelf zijn. De leerling moet worden uitgedaagd maar moet zich op hetzelfde moment veilig genoeg voelen om de uitdaging aan te gaan.
2. **Ruimte/openheid:** Om creativiteit te stimuleren hebben de leerlingen ruimte nodig. Ruimte om te prutsen, uit te proberen, te laten ontstaan, ideeën te laten stromen,... Een leerkracht kan deze ruimte voorzien in een lesontwerp maar moet ook openheid in zijn handelen tonen. Door een opdracht te geven met een kant-en-klare oplossing, die de leerkracht al lang weet, wordt creativiteit niet gestimuleerd.

3. **Focus op proces:** Als een leerkracht de creativiteit van zijn leerkracht wilt stimuleren, dan is het belangrijk dat zijn handelen gericht is op het creatieve proces te verdiepen. De kwaliteit van het uiteindelijke product is een rechtstreeks gevolg van de kwaliteit van het proces. De leerkracht moet de leerling uitnodigen om meerdere ideeën te verkennen, verbanden leggen, aspecten uitdiepen zonder naar de kant-en-klare oplossing te sturen. Doordat de leerkracht zich open opstelt kan de leerling zelf onderzoeken. Uiteindelijk vormt er zich zo een product dat uit de leerling komt en het resultaat is van zijn individuele processen.

4.1.2 Openheid voor nieuwe dingen

Een tweede manier om creativiteit te ondersteunen bij leerlingen kan door hun 'growth mindset' te stimuleren. Een leerling die gemakkelijk **creatieve processen** kan doorlopen vertoont veel **overeenkomsten** met een leerling die een '**growth mindset**' heeft. Een leerling met een 'growth mindset' gelooft dat intelligentie en het vermogen om te presteren niet vastliggen. Deze leerlingen geloven dat je zelf door inzet en inspanning je intelligentie en prestaties kan verbeteren.

De eigenschappen van een creatieve leerling zijn **uitdagingen aangaan, doorzetten bij tegenslag, openstaan voor kritiek, geïnspireerd raken door ideeën**. Het doel van de leerkracht is dan om al zijn leerlingen in de 'growth mindset' te laten komen.

Carol Dweck, een professor onderwijskunde van Stanford University in Amerika, heeft tips over hoe je deze 'growth mindset' kan stimuleren bij leerlingen. Ze zegt dat het allerbelangrijkste wat een begeleider kan doen is zich **bewust zijn van de boodschap van complimenten en feedback**. De beste manier om dit te doen is complimenten geven over de **inzet en de manier van werken**, nooit over karaktereigenschappen, intelligentie of talent. Hierdoor gaan kinderen begrijpen dat je door het leerproces veel kan bereiken. Ze gaan inzien dat ze slimmer kunnen worden en talenten kunnen ontwikkelen.

4.1.3 Intrinsieke motivatie

Intrinsieke motivatie is een belangrijke derde pijler voor de ontwikkeling van creativiteit. Amerikaanse onderzoeker Ed Deci, Rich Ryan en de hierboven vermelde Carol Dweck zien intrinsieke motivatie als de heilige graal voor onderwijs. Volgens hun onderzoeken zijn **intrinsiek gemotiveerde leerlingen nieuwsgierig, zelfsturend, vol zelfvertrouwen, open en doorzettend**. Deze competenties helpen de leerling creativiteit de ruimte te geven. Een erg belangrijke stelling van Deci en Ryan is dat elke leerling in de basis intrinsiek gemotiveerd is. Leerkrachten moeten zich dus niet afvragen: "Hoe motiveer ik een leerling?" De vraag is: "wat doe ik, wat gebeurt er in de omgeving van dit kind waardoor hij niet gemotiveerd is?" Ook Mark Mieras gaf in het interview aan dat intrinsieke motivatie de motor is van goed leren (zie punt 3.3).

Deci en Ryan hebben door onderzoek drie ruisfactoren kunnen vaststellen die aan de oorzaak liggen van een al dan niet gemotiveerde leerling.

1. **Autonomie:** Dit is het vermogen tot zelfsturing. De autonome leerling handelt niet vanuit druk en specifieke verwachtingen. De leerling moet zich bewust zijn van eigen vrije wil en keus. Dit deel staat sterk in verband met de non-conformistische stijl van de leerkracht.
2. **Meesterschap:** Autonomie leidt tot betrokkenheid. Uit betrokkenheid tot een onderwerp volgt vanzelf meesterschap, het gevoel van competent zijn. Als een

leerling iets wil kunnen dan is dit een zeer goede drijfveer. Door hiermee aan de slag te gaan zorg je dat de leerling zich bekwaam voelt.

3. **Verbondenheid:** Hieronder verstaan Deci en Ryan het ervaren van een warme hechte band met anderen. Een kind dat dat niet goed in de groep ligt, zal veel minder intrinsiek gemotiveerd zijn.

Kortom je moet niet motiveren, je moet tijd nemen om te zoeken wat er in de weg ligt van de motivatie. Dan kan de creativiteit beginnen stromen.

4.1.4 Vragen stellen

In de zeer bekende TED TALK van Sir Ken Robinson wordt er gezegd: "*School teaches how to answer, not how to question.*" (Robinson, 2007) **Jezelf vragen kunnen stellen, zaken kunnen afvragen, de wereld kunnen bevragen** zijn allemaal vaardigheden die creatieve vermogens van een leerling ontwikkelen. En het is volgens Potters en Luke meteen de vierde manier om leerlingen creatief te leren denken.

Olga Potters en Suzan Lutke stellen dat een leerkracht kinderen best aan de slag zet met een creatieve opdracht en daarna even niets moet doen, maar vooral zorgvuldig moet observeren. Wanneer een leerling hulp nodig heeft, **help dan niet met oplossingen en instructies, maar wel door vragen te stellen.** De leerkracht moet zijn vragen op die manier formuleren dat de leerlingen zich bewust worden van wat ze doen. Die vragen gaan leerlingen uitdagen om zichzelf vragen te stellen. Zo een vraag heet een denkvraag. Voor elk deel van een les zijn er een bepaald soort vragen dat de leerkracht kan stellen zodat de kinderen een goed voorbeeld krijgen van denkvragen.

1. Tijdens de aanknopng: De leerling moet hier creatieve ideeën oproepen. Om hem uit vaste patronen te trekken moet de leerkracht **vragen stellen die helpen divergeren.** De leerling moet associëren, andere verbindingen maken en metaforisch denken. Bijvoorbeeld: je krijgt vijf minuten om tien oplossingen te bedenken. Wat spreekt je het meeste aan?
2. Tijdens de kern: Wanneer een leerling het moeilijk heeft om de informeel opgedane kennis (bij de aanknopng) te verwerken, moet de leerkracht **vragen stellen bij het convergeren.** De leerling gaat analytisch kijken naar zijn ideeën en deze dan in categorieën plaatsen. Hierdoor is de relatie tussen idee en product helderder. Bijvoorbeeld: Kun je me vertellen wat de verschillen en overeenkomsten zijn tussen je ideeën?
3. Tijdens de afronding: Het is de bedoeling dat de leerling gaat **reflecteren** op zijn resultaat. De leerling gaat voor zichzelf nagaan wat zijn bijdrage was in het proces en hoe hij ervan kan leren naar de volgende keer toe. Bijvoorbeeld: Ben je trots op wat je gemaakt hebt. Waarom wel of waarom niet?

Samengevat: door kunsteducatieve lessen op de juiste manier op te bouwen kan een leerkracht zijn leerlingen ondersteunen in het ontwikkelen van creativiteit. Op deze manier wordt een belangrijke 21ste-eeuwse vaardigheid ontwikkeld, namelijk creatief denken.

4.2 Waarnemen, creëren en beleven

Het boek '*Leren van Kunst* van Olga' Potters en Suzan Lutke biedt kapstukken aan leerkrachten, zodat ze door kunst de 21ste-eeuwse vaardigheden kunnen ontwikkelen met de kinderen. In dit boek staat vooral de **creativiteit** van kinderen centraal en hoe je deze zo goed mogelijk kan uitpakken. Dit is één aspect dat een kunsteducatieve les zeker moet bevatten. Maar wanneer we terugkijken naar de literatuurstudie, de definitie van

LKCA school of arts, het interview met Mark Mieras en de ECTS-fiche van Kunst.Zinnig, zijn er nog drie belangrijke aspecten die in een kunsteducatieve les moeten zitten zodat deze optimale leeransen biedt. Hieronder gaan we in op deze drie aspecten van een kunsteducatieve les: waarnemen, beleven en creëren.

4.2.1 Waarnemen en beleven

Wanneer kunsteducatieve lessen gegeven worden mag de focus niet alleen op creatie liggen. Voordat we aan de creatie kunnen beginnen, moeten de leerlingen kunnen **waarnemen**. Waarnemen speelt een grote rol in het creatieve proces en, zoals eerder gezegd, beïnvloedt het een aantal aspecten die muzische vorming overstijgen. Wanneer kunst waargenomen wordt, kunnen er ontwikkelingen ontstaan in het jonge brein (zie 3.2.1). Kunst waarnemen kan de schors van de hersenstam ontwikkelen, de frontale cortex treedt in werking en het limbisch systeem ontwikkelt zich. Door het waarnemen van kunst worden de hersenen geprikkeld. Hoe meer prikkels, hoe complexer de hersenen. Het brein bouwt door deze prikkels contactpunten op. Door deze extra contactpunten aan te maken beschermt het brein zichzelf tegen ouderdomsziekten zoals bv. Alzheimer.

Hoewel waarnemen van kunst heel wat voordelen biedt, kunnen we deze voordelen verder uitbouwen door verder te gaan dan enkel waarnemen. Concreet komen er door kunst te **beleven** heel wat interessante processen op gang die zeker niet vergeten mogen worden. Beleven van kunst betekent het interageren met kunst. Kunst kan op heel wat verschillende manieren beleefd worden dan enkel door waar te nemen. Je kan verschillende kunstwerken op verschillende manieren voelen, ruiken, horen (Toekomst van musea, 2019). Hoe meer zintuigen gebruikt worden tijdens een les, hoe betekenisvoller een les wordt. Het is belangrijk om de zintuigen van de leerlingen te prikkelen aan het begin van de les. Door deze prikkels treden de hersenen namelijk in werking en zijn de kinderen gemotiveerder voor de rest van de les. (Dunn, 2002) Het is geen nieuwe leerstof en de kinderen geraken geprikkeld door wat ze horen, zien, voelen, ruiken. Hierdoor kan de creativiteit al op gang komen voordat de leerlingen beginnen te creëren.

Om het waarnemingsproces betekenisvol te maken, kan de leerkracht een aantal vragen hanteren die structuur en betekenis te bieden.

- **Wat is je eerste indruk?** De kinderen vertellen hun eerste associatie met het kunstwerk. Deze vraag is om snel kennis te maken met het kunstwerk.
- **Wat zie je, hoor je, voel je, ruik je precies?** Met deze vraag stimuleer je de kinderen goed te kijken en beschrijven in detail wat ze zien. Hun brein maakt bredere associaties dan 'het lijkt op dit, het lijkt op dat.'
- **Wat betekent het, denk je?** Met deze vraag probeert de leerkracht gevoelens van de kinderen op te roepen. Dit is vaak moeilijk voor kinderen, dus kan dit in andere kleinere vragen opgesplitst worden. (waar gaat het over? Wat roept het bij jou op? Hoe voelen de mensen zich in het werk? Wat zou het verhaal achter het werk zijn?...)
- **Hoe weet je dat?** Deze vraag komt vaak samen met de vorige vraag. Heel vaak gaan deze vragen heen en weer tussen waarnemen en interpretatie. Kinderen gebruiken hun eigen ervaringen als referentiekader voor de interpretaties die ze maken. Hierdoor worden de kinderen als maar meer geprikkeld. Afhankelijk van de opdracht kan je hierna wat informatie geven over het kunstwerk.
- **Wat vind je ervan?** Het is belangrijk dat kinderen eerst een interpretatie geven en daarna pas een oordeel. Het maakt een les veel interessanter wanneer kinderen kunnen onderbouwen wat ze van een kunstwerk vinden. De leerwinst is groter wanneer de uitleg dieper gaat dan 'het is mooi', 'het is lelijk'.

(Lesbrief kunstbeschouwingsgesprek)

4.2.2 Creëren

Naast de reeds beschreven ontwerpprincipes 'creativiteit' en 'waarnemen/beleven', komt een volgende cruciaal principe van een kunsteducatieve les namelijk **creëren**. De creatie van iets is zeer belangrijk binnen een kunsteducatieve les. Leerlingen kunnen door te creëren heel wat vaardigheden ontwikkelen. Binnen een kunsteducatieve les kan er telkens aan één of meerdere 21ste-eeuwse vaardigheden gewerkt worden, op voorwaarde dat de kinderen samen of alleen de mogelijkheden, tijd, middelen krijgen om te creëren (DeWilde, 2019). In '3.1 vaardigheden van de 21ste eeuw' staan voorbeelden beschreven van hoe creatie kan zorgen voor de ontwikkeling van 21ste-eeuwse vaardigheden. Een leerkracht kan natuurlijk niet werken aan alle 21ste-eeuwse vaardigheden tijdens één les. Aan welke vaardigheid gewerkt wordt, hangt af van waar de leerkracht wilt dat de focus ligt.

Onderwijsontwerper en mede-oprichter van de website Vernieuwonderwijs, Michiel Lucassen stelt dat er buiten de 21ste-eeuwse vaardigheden ontwikkelen nog heel wat interessante aspecten bestaan over waarom je zou moeten creëren binnen een kunsteducatieve les.

- Creëren activeert leren: tijdens het creëren ben je zowel bezig met je handen als met je hoofd. Hierdoor wordt het kind zich bewuster van de nieuwe dingen die hij op dat moment leert.
- Creëren maakt het leren zichtbaar: leerlingen kunnen iets creëren om aan te tonen dat ze bepaalde kennis beheersen. De leerling toont dat hij de theorie kent en kan iets maken waar hij trots op is.
- Creëren vereist technische vaardigheden: de motoriek van de kinderen verbetert met alles wat ze maken. Ook kunnen leerlingen ontdekken of ze geïnteresseerd zijn in het werken met hun handen.
- Creëren is iets anders: leerlingen komen door het maken van iets met hun neus uit de boeken of weg van een scherm. Het daagt leerlingen uit om uit zichzelf iets te leren.
- Creëren geeft ruimte aan talent: elke leerling heeft andere talenten. Deze kunnen niet altijd naar boven komen tijdens een gewone schooldag. Leerlingen kunnen deze tonen of ontdekken door iets te creëren.
(Lucassen, 2018)

Het staat dus niet vast wat of op welke manier leerlingen moeten creëren. Wat er gecreëerd wordt hangt van twee grote spelers af. Ten eerste van de leerkracht die beslist aan welke vaardigheid er gewerkt wordt. En ten tweede van de leerling die de makers zijn van hun creatie en dus beslissen wat er gecreëerd wordt.

4.3 Samengevat

Creativiteit, waarnemen, beleven en creëren zijn, kort samengevat, nodig om een sterke kunsteducatieve les te maken, die de ontwikkeling van 21ste-eeuwse vaardigheden en het ontwikkelende kindbrein stimuleren.

Tijdens de aanknopng van de les begint de leerkracht met het waarnemen en beleven van kunst. Deze fase moet uitgebreid genoeg zijn zodat de kinderen genoeg prikkels krijgen. Daardoor starten de ontwikkelingen in het brein en de kinderen worden geprikkeld om creatief aan de slag te gaan. Dit kan door uitgebreid te kijken, voelen, ruiken, horen en proeven. Hoe meer, hoe beter. Om dit gestructureerd te laten gebeuren, denkprocessen op gang te krijgen en associaties te maken begeleidt de leerkracht dit belevingsproces door enkele divergerende richtvragen.

In de kern van de kunsteducatieve les is het belangrijk dat de kinderen gaan creëren. Dit kan alleen of in groep. Wat er gecreëerd wordt is voor elke les anders. De leerkracht zoekt een actueel thema, koppelt hier een 21ste-eeuwse vaardigheid aan en de leerlingen kunnen aan de slag. Het belangrijkste wat een leerkracht niet uit het oog mag verliezen is dat de creativiteit steeds gestimuleerd wordt tijdens het creëren. Creativiteit is de link tussen 21ste-eeuwse vaardigheden en kunst. De creativiteit van kinderen kan tijdens het creëren ondersteund worden door de leerkracht. Wanneer een leerkracht: correct didactisch handelt (non-conformistisch, open en focus op proces), open staat voor nieuwe dingen (growth mindset), intrinsieke motivatie van kinderen stimuleert (nieuwsgierig, zelfsturend, vol zelfvertrouwen en open) en de juiste vragen stelt, kan de creativiteit van het kind de vrije loop.

Door deze ontwerpprincipes in een kunsteducatieve les te steken, haal je het meeste uit deze uren en uit de kinderen. Een knutselles wordt leerzaam en zeer interessant zonder dat de kinderen de vrijheid ervan moeten opgeven. Kinderen ontdekken zichzelf, hun creativiteit en kunst.

5. Lessenpakket

Creativiteit, waarnemen, beleven en creëren zijn de grote overkoepelende ontwerpprincipes die in een les moeten zitten zodat een 'knutselles' naar een 'kunsteducatieve les' kan evolueren. Aan de hand van deze principes ontwikkelde ik een didactisch weldoordacht lessenpakket dat erop gericht is om maximaal in te zetten op de ontwikkeling van 21ste-eeuwse vaardigheden en de ontwikkeling van de kinderhersenen.

Het lessenpakket bestaat uit vier kunsteducatieve lessen. Omdat ik door de maatregelen rond de Covid19-pandemie jammer genoeg geen stage kon lopen in Tallinn, zijn deze lessen gemaakt voor een fictieve klas. In deze klas werken de leerlingen rond de Klassieke Oudheid.

De kunsteducatieve lessen zijn zo ontworpen dat ze enerzijds bij dit thema aansluiten en anderzijds dat ze de ontwerpprincipes rond goede kunsteducatieve lessen bevatten. Daarom werden bij elk onderdeel van de les de relevante ontwerpprincipes kort bij genoteerd. Daardoor biedt de les ten eerste een goede achtergrond voor leerkrachten en lezers die de les doornemen zonder dat ze de literatuurstudie lezen. Ten tweede geeft de theorie weer dat je ook bij kunsteducatieve lessen didactisch correct te werk moet gaan. Alleen dan wordt de ontwikkeling van 21ste-eeuwse vaardigheden en de ontwikkelingen in de kinderhersenen gewaarborgd. Door de ontwerpprincipes expliciet op te nemen in het lesontwerp wordt dat ook expliciet onder de aandacht van de leerkracht gebracht. En tot slot is de uitgeschreven theorie in de lessen gemakkelijk transfereerbaar naar andere kunsteducatieve lessen (lessen zie bijlagen).

6. Welbevinden en ervaringen

Om het onderzoek naar het ontwikkelen van het kindbrein en de 21ste-eeuwse vaardigheden volledig te maken, was het de bedoeling om een aantal lessen in een Tallinnse lagere school uit te voeren. Door de huidige omstandigheden was dit jammer genoeg niet mogelijk en kon ik dus de evaluatiefase van mijn ontwerponderzoek niet uitvoeren.

Mijn oorspronkelijke deelvraag 4 'Hoe ervaren kinderen de kunsteducatieve lessen' kan ik dus niet beantwoorden. Om dat aspect van het onderzoek op te vangen, wordt er in dit deel van het onderzoek enerzijds beschreven hoe het welbevinden van kinderen ondersteund kan worden tijdens kunsteducatieve lessen. Anderzijds beschrijft dit deel van de literatuurstudie een effectieve manier om de ervaringen van kinderen te bevragen.

6.1 Welbevinden ondersteunen

Welbevinden is een bijzondere toestand van het gevoelsleven die zich laat herkennen aan signalen van voldoening, genieten en deugd beleven. Iemand die welbevinden vertoont is ontspannen en toont innerlijke rust, voelt energie stromen en straalt vitaliteit uit, is open en toegankelijk voor de omgeving en is spontaan. Dat is omdat de situatie tegemoetkomt aan de basisbehoeften, de persoon een positief zelfbeeld heeft en in voeling is met zichzelf. Daardoor kan een emotionele ontwikkeling gewaarborgd worden (Bogaerts & De Coster, 2017).

Het welbevinden van kinderen is een zeer belangrijk aspect dat een leerkracht moet ondersteunen in de klas. Er zijn een aantal algemene kenmerken die we kunnen toekennen aan welbevinden. Een kind dat zich prettig en op zijn gemak voelt, is open, nieuwsgierig, levenslustig, tevreden, ontspannen, vol zelfvertrouwen en evenwichtig. Het is dus duidelijk dat welbevinden een cruciaal gegeven is om kinderen te doen leren in het algemeen. Maar het is ook uitermate belangrijk om als leerkracht oog te hebben voor het welbevinden in een kunsteducatieve les. De opgesomde kenmerken van welbevinden zijn immers noodzakelijke voorwaarden voor het kind om een kunsteducatieve les te beleven.

Zoals eerder gezegd gaat de leerling iets creëren tijdens de kunsteducatieve les. Deze creatie is iets dat uit de leerling zelf komt. Een leerling die zich tijdens deze lessen niet volledig op zijn gemak voelt (laag welbevinden), gaat zich dus ook niet tot zijn volste kunnen ontplooien omdat hij niet alle belangrijke kenmerken van het welbevinden bezit (Balledux, 2005) (Brutsaert, 1993).

Marielle Balledux, de auteur van het boek *'Werken aan welbevinden'*, stelt dat er drie belangrijke omgevingen zijn waar het kind welbevinden kan ontwikkelen. De eerste en belangrijkste factor is het gezin waar het kind in opgroeit. De school is een tweede belangrijke factor die het welbevinden van kinderen beïnvloedt. En als laatste factor zijn er de hobby's. Hoewel de school op de tweede plaats staat, speelt ze een belangrijke rol in het ontwikkelen van welbevinden (Balledux, 2005) (Brutsaert, 1993).

Het is dus belangrijk dat we op school investeren in het welbevinden van het kind. Dit is in het algemeen heel belangrijk voor het kind, maar het kan dus ook helpen met de leerwinsten en de producten te verdiepen tijdens een kunsteducatieve les. Zoals eerder gezegd voelt een kind dat alle kenmerken van welbevinden bezit, zich meer op zijn gemak en kan het zich ontplooien tot zijn volste capaciteit. De leerkracht kan op een aantal manieren investeren in het welbevinden van de kinderen.

- Ten eerste is de leerkrachtenstijl bepalend. Een leerkracht moet een leerkrachtenstijl hanteren die stimuleert, sensitiviteit toont en autonomie verleent. Een leerkracht kan stimuleren door aspecten in zijn les te steken die de activiteit verrijken waardoor

deze intenser en boeiender wordt. Sensitiviteit blijkt uit de aanvaarding van en het begrip voor de basisbehoeften en gevoelens van kinderen. Tot slot kan een leerkracht autonomie verlenen door op een positieve manier in te spelen op initiatieven die de kinderen nemen.

- Een tweede manier om te investeren in welbevinden kan door constructief te beoordelen. Door constructief te beoordelen worden de kinderen zich bewust van de eigen capaciteiten en vaardigheden. Dit kan gemakkelijk door vragen te stellen als 'Hoe heb je dit gedaan?' of 'Hoe komt dat het gelukt is?'.
- Ten derde moet een leerkracht tegemoetkomen aan de basisbehoeften van een kind. Hoe meer basisbehoeften er vervuld zijn, hoe hoger het welbevinden van het kind gaat liggen (Balledux, 2005) (Bogaerts & De Coster, 2017) (Bodien, 2016).

Door zorgvuldige observatie en deze observaties te scoren aan enkele signalen kan een leerkracht al snel zien in hoeverre het welbevinden van het kind vervuld is. Hierdoor kan hij gericht bijsturen waar nodig.

Om achter het welbevinden van een kind te komen moet de leerkracht actief observeren. Er bestaan vijf relatievelden waarin de leerkracht informatie kan vinden over het welbevinden van een kind. Deze relatievelden zijn de omgang: met medeleerlingen, met leerkrachten, in de klas- en schoolwereld, met gezinsleden en in de spel- en ontspanningswereld. De leerkracht gaat in deze velden op zoek naar signalen die het welbevinden kunnen schalen. De leerkracht moet observeren of het kind: zich goed en gelukkig voelt, kan genieten, zich ontspannen en innerlijke rust ervaart, vitaliteit uitstraalt, openheid en spontaniteit vertoont, zichzelf durft te zijn, soepel is, zelfvertrouwen toont en een positief zelfbeeld heeft. Deze elf signalen moet de leerkracht beoordelen en in de 'Leuvense schaal voor welbevinden' plaatsen (zie afbeelding). Deze schaal bevat vijf niveaus van welbevinden. Hoe meer positieve signalen het kind uitstraalt in de vijf relatievelden, hoe hoger het welbevinden geschaald kan worden. Hoe hoger het niveau, hoe beter het welbevinden (Bogaerts & De Coster, 2017).

Schaal voor welbevinden		
Niveau 1-2	Niveau 3	Niveau 4-5
·Nooit/zelden gelukkig of genietend	·Voelt zich noch echt goed noch echt ongelukkig	·Voelt zich meestal/altijd goed of gelukkig
·Innerlijk onrustig of gestresseerd	·Geniet af en toe in beperkte mate	·Geniet vaak/altijd ten volle
·Weinig open en spontaan	·Soms onrustig of gestresseerd	·Straalt meestal/altijd innerlijke rust uit
·Kwetsbaar en weinig soepel	·Af en toen open of spontaan	·Meestal/altijd open en spontaan
·Geen/weinig zelfvertrouwen	·Soms kwetsbaar	·Kan tegen een stootje en is soepel
·Nooit/zelden spontaan en helemaal zichzelf	·Beperkt zelfvertrouwen	·Blaakt van zelfvertrouwen
	·Zelden/soms zichzelf	·Meestal/altijd zichzelf

Als we bekijken hoe kunsteducatieve lessen worden opgevat, dan lijkt het nuttig en ook logisch dat de leerkracht tijdens een dergelijke les de leerling gaat observeren in de klaswereld en een beeld probeert te krijgen van het niveau van welbevinden waarop de leerling zich bevindt.

6.2 Ervaringen onderzoeken

Als laatste stap van mijn onderzoek wilde ik graag een bevraging doen bij de kinderen die de les(sen) hadden gekregen. Door deze bevraging wilde ik achterhalen of ze deze kunsteducatieve lessen interessant vonden en wat ze eruit geleerd hadden. Met deze informatie zou ik dan de lessen eventueel kunnen bijsturen naar de zin van de leerlingen

voor de volgende keer dat ik dit soort les maak of geef. Omdat dat een tweede aspect is van mijn onderzoek dat door de omstandigheden niet meer mogelijk is, beschrijft dit deel van de literatuurstudie een effectieve manier om de ervaringen van kinderen te bevragen.

Bevragingen bij kinderen in een lagere school kan heel gemakkelijk. Je schrijft enkele stellingen op een blad en laat kinderen deze stellingen beoordelen door een smiley in te kleuren. Hoewel dit een zeer gemakkelijke manier is, zit er echter weinig informatie in. De kinderen krijgen niet de kans om hun eigen ervaringen, meningen en belevingen van de les te vertellen. Hierdoor verliest een bevraging bij kinderen heel wat waarde.

Daarentegen zijn er heel wat verschillende kwalitatieve manieren om bevragingen af te nemen die aanzienlijk meer informatie meedragen. Interviews, enquêtes en focusgesprekken zijn voorbeelden van hoe een bevraging interessanter wordt. Dit zijn alle drie effectieve manieren om ervaringen te bevragen. Voor dit onderzoek vond ik echter dat er een interessantere manier was om de bevragingen uit te voeren. De laatste jaren kan er een toename waargenomen worden in 'art-based onderzoek'. Art-based onderzoek wordt beschreven als een nieuwe, opkomende vorm van kwalitatief onderzoek. Art-based onderzoek betekent dat de onderzoeker kunst gaat verwerken in zijn onderzoek. Deze verwerking van kunst kan gebruikt worden tijdens het genereren, communiceren en interpreteren van kennis binnen een onderzoek (Emmers, 2019) (Barone & Eisner, 2012).

Kip Jones, een Britse sociaal wetenschapper, stelt dat het mogelijk is om emotionele processen vast te leggen en alternatieve vormen van weergave van kennis te bieden door het opnemen van kunst in onderzoek. Deze emotionele processen en alternatieve weergave spoort dialoog en storytelling aan. Dat wil zeggen dat de onderzoeker een diepere betekenis uit het onderzoek kan halen door een vorm van kunst te gebruiken. (Emmers, 2019) (Jones & Leavy, 2014). Art-based onderzoek wordt vaak gebruikt om personen in een onderzoek een stem te geven en zichzelf op een gemakkelijke manier uit te drukken. Dat is zeer gunstig voor personen die moeite hebben met zichzelf uit te drukken. Daarom is art-based onderzoek een vaak gebruikte tool bij onderzoek met kinderen en kwetsbare groepen.

Eén van de vormen van art-based onderzoek is 'photovoice'. Photovoice is een visuele onderzoeksmethode waar deelnemers van een onderzoek (in dit geval kinderen) co-onderzoekers worden. In plaats van expliciet te vragen naar hun beleving van de les, proberen de deelnemers dit zelf weer te geven in foto's. Het deel 'voice' in photovoice is een acroniem voor 'Voicing Our Individual and Collective Experience'. Het is dus een tool om belevingen te delen en vertellen aan de hand van foto's die de deelnemers nemen tijdens het onderzoek.

Er zijn vijf essentiële principes die gehanteerd moeten worden bij het uitvoeren van photovoice.

1. Foto's leren: ze leren de onderzoeker zaken die hij niet kon zien. Ze leren de deelnemers bewuster kijken.
2. Foto's hebben kracht: door beleving te ondersteunen met een beeld worden de gevoelens levendiger en kunnen ze beter verteld worden.
3. Reflectie: reflecteren en discussiëren over de foto's is belangrijk om achter de verhalen van de deelnemers te komen. Ze krijgen een stem, die moet dan ook gehoord worden.
4. Voorstelling: er moet plaats zijn om de beelden voor te stellen aan anderen en er over te praten.

5. **Actie:** na het verzamelen van de verhalen/gegevens moet de onderzoeker in actie schieten (in dit geval lessen aanpassen aan de noden van de kinderen).

Er zijn vijf stappen die doorlopen moeten worden om photovoice uit te voeren. In dit geval is het de bedoeling dat de kinderen mede-onderzoekers worden en zelf met de camera hun beleving van de les vastleggen. Hoe dit in zijn werk gaat wordt hieronder in vijf stappen uitgelegd.

1. **Rekruteren:** om photovoice uit te voeren heeft de onderzoeker deelnemers nodig. Deze deelnemers gaan hun persoonlijke kijk bieden op het onderzoek. In het geval van dit onderzoek een klas.
2. **Plannen:** de deelnemers weten goed wat er van hun verwacht wordt. Ze weten wat het doel is van het project. In dit geval moeten de leerlingen weten dat ik achter hun beleving van de les wil komen. Ze gaan hun beleving weergeven door foto's van de les te maken en deze foto's later te bespreken.
3. **Identificeren:** de deelnemers moeten weten waar ze op moeten letten. De deelnemers weten dat ze foto's moeten maken maar ze weten niet precies waarvan. Dit deel van het onderzoek wil te weten komen hoe kinderen de kunsteducatieve lessen beleven. De leerkracht geeft een aantal richtlijnen waar de kinderen op moeten letten om foto's van te maken. Bijvoorbeeld: Ik maak een foto wanneer ik iets zie dat ik nog niet wist; Ik maak een foto wanneer ik iets zie dat ik nog lang ga onthouden; Ik maak een foto wanneer ik iets zie dat ik al wist. Ik maak een foto van een deel dat ik saai of langdradig vond; Ik maak een foto van een deel dat mij iets leert over kunst; Ik maak een foto wanneer het creëren mij niet goed lukt;...'
4. **Begin van het project:** de deelnemers krijgen de kans om beelden vast te leggen, de beelden te bekijken, er bedenkingen bij schrijven. Ook moet de onderzoeker een gesprek met (enkele) leerlingen aangaan om zo achter de beleving te komen. De leerlingen vertellen vrij over de beelden die ze geselecteerd hebben.
5. **Voorstelling:** alle leerlingen zijn co-onderzoekers. Ze verdienen dus ook om hun foto's voor te stellen en hun gedachten er bij te vertellen aan anderen. Dit kan in de klasgroep, maar als er tijd is, is het zeker mogelijk om op deze manier mijn project voor te stellen aan de andere leerkrachten van de school.

(Wang, 2000) (Emmers, 2019)

Conclusies

Kunst is essentieel voor ons onderwijs. Kunsteducatie zit boordevol met kansen om kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling. Enerzijds blijkt uit meer dan een onderzoek dat kunst gewoon goed is voor de ontwikkeling van het (kinder)brein. Niet alleen heeft kunst een positieve invloed op diverse delen van de hersenen die bv. instaan voor beter denken, flexibiliteit en creativiteit, maar kunst blijkt ook de algemene ontwikkeling van het brein te stimuleren. Dat is zelfs in die mate zo dat de OESO stelt dat kunsteducatie de ontwikkeling kan ondersteunen van 21ste-eeuwse vaardigheden, die broodnodig zijn om te kunnen functioneren in onze snel veranderende maatschappij. Kunsteducatie kan dat echter alleen bereiken als kunsteducatieve lessen aan een aantal voorwaarden voldoen.

Een eerste interessante bevinding gaat over hoe kunst het brein op meerdere vlakken kan stimuleren. Een leerkracht kan bijdragen aan de ontwikkeling van de hersenen door de kinderen te stimuleren om kunst op een juiste manier te waarnemen en beleven. Door het waarnemen en beleven van kunst zijn er heel wat breinfuncties die in werking treden. Deze breinfuncties ontwikkelen, en bij gevolg ook de competenties waar deze breinfuncties voor in staan. Zo kan kunst de taalontwikkeling ondersteunen, net als het verwerken van informatie, het algemeen denken, creativiteit en flexibiliteit en de emotionele ontwikkeling.

Daarbovenop zorgt kunst dat het brein gevoed wordt door positieve prikkels. Deze prikkels zorgen ervoor dat het brein fris blijft zodat het brein zichzelf kan beschermen tegen ouderdomsziekten en zelfs vroegtijdige dood kan tegengaan. Kunsteducatie zorgt ervoor dat deze delen ontwikkelen. Dit is niet enkel goed voor het brein en voor de ontwikkeling van het kind, maar het kan de schoolse competenties, samen met andere stimuli, mee positief beïnvloeden. Dit maakt kunsteducatie zo interessant: het is niet enkel leuk, maar ook goed voor de hersenen.

Ten tweede draagt kunst bij tot het ontwikkelen van de 21ste-eeuwse vaardigheden zoals die zijn vooropgesteld door de OESO. Net zoals de breinfuncties kunnen deze vaardigheden ontwikkeld worden door kunsteducatie op een didactisch doordachte manier in te richten. 21ste-eeuwse vaardigheden zijn essentieel voor onze snel veranderende samenleving. Door hier doordacht mee om te gaan en de vorm van een kunsteducatieve les wat aan te passen, kunnen deze vaardigheden ontwikkeld worden. Het is de bedoeling van deze vorm van kunsteducatie dat kinderen naast plezier te beleven aan kunst en creativiteit, ze ook onbewust meerdere 21ste-eeuwse competenties ontwikkelen zoals probleemoplossend denken, mediawijsheid, samenwerken, creatief denken, kritisch denken enz.

Wil een leerkracht bewust inzetten op deze effecten van kunsteducatieve lessen (stimuleren van breinfuncties en de ontwikkeling van 21ste-eeuwse competenties bevorderen) dan is het belangrijk om rekening te houden met bepaalde ontwerpprincipes om een kunsteducatieve les te ontwikkelen. Creativiteit, creëren, waarnemen en beleven zijn de belangrijkste ontwerpprincipes voor een kunsteducatieve les. Een leerkracht die deze ontwerpprincipes correct hanteert, kan bewust inzetten op het stimuleren van breinfuncties en de ontwikkeling van 21ste-eeuwse competenties bevorderen. Een leerkracht kan de **creativiteit** van een kind ondersteunen op vier manieren. Het didactisch handelen van een leerkracht, openheid voor nieuwe dingen, intrinsieke motivatie ondersteunen en correcte vragen stellen zorgen ervoor dat de creativiteit van

een kind ondersteund wordt. Dit moet zoals in de voorbeeldlessen (zie bijlagen) in zo veel mogelijk lesfasen gebruikt worden.

Het tweede belangrijke aspect van een kunsteducatieve les is **creëren**. Door het creëren wordt er vooral aan de 21ste-eeuwse vaardigheden gewerkt. De leerkracht bouwt een kunstopdracht rond een 21ste-eeuwse vaardigheid. Op voorwaarde dat de kinderen samen of alleen de mogelijkheden, tijd en middelen krijgen om te creëren kan deze 21ste-eeuwse competentie ontwikkelen. Net zoals in de voorbeeldlessen (zie bijlagen) hangt het af van de focus van de leerkracht, welke 21ste-eeuwse vaardigheden voorkomt in een les. Door de leerlingen te laten creëren en ze vrij en creatief te laten denken komen ze dan tot de ontwikkeling van die 21ste-eeuwse vaardigheden. Creatief en vrij denken is hier de sleutel, daardoor gaan leerlingen met probleemoplossend denken, samenwerken, communiceren,... aan de slag.

De laatste twee ontwerpprincipes zijn **waarnemen en beleven**. Het waarnemen en beleven van kunst zorgt voor ontwikkelingen in het jonge brein. Hoe meer kunst en met hoe meer zintuigen je deze kunst ervaart, hoe betekenisvoller de les wordt. Door al deze prikkels treden de hersenen in werking en zijn ze gemotiveerder voor de rest van de les. Net zoals te zien is in de voorbeeldlessen (zie bijlagen) is dat is dus een perfecte stap om te maken tijdens de inleiding van een les.

Deze ontwerpprincipes kunnen we terugkoppelen naar de definities van kunsteducatie aan het begin van de literatuurstudie. Creëren slaat op productie van iets, receptie is het beleven en waarnemen van kunst, en het uiten, tonen, praten van wat je maakt slaat op reflectie. Er kan dus gesteld worden dat kunsteducatie helemaal terug te vinden is in de voorbeeldlessen.

Kunst is essentieel voor het onderwijs. En deze aspecten bewijzen het. Het is belangrijk dat er in de lagere school op goede kunsteducatieve lessen wordt ingezet, zodat kinderen zich op alle mogelijke manieren tot de beste versie van zichzelf kunnen ontwikkelen.

Bibliografie

- Alaerts, L., Hinnekint, K., Stijnen, J., & Vanesser, J. (2012). *cultuur*³. Leuven.
- Ballex, M. (2005). *Werken aan welbevinden, evalueren door observeren*. Amsterdam: SWP.
- Barone, T., & Eisner, E. W. (2012). In *Arts based research* (pp. 1-11). California: SAGE publications.
- Bezem, A. (2019, mei 20). *Brein Balans is belangrijker bij beelddenken om effectiever te leren*. Opgeroepen op Februari 28, 2020, van Beeldbrein: <https://beeldenbrein.nl/brein-balans-belangrijk-bij-beelddenken/>
- Bodien, G. S. (2016, april 28). *Psychologische basisbehoeften en welbevinden*. Opgemaakt van Trainingen progressiegericht werken: <https://progressiegerichtwerken.com/psychologische-basisbehoeften-en-welbevinden/>
- Bogaerts, H., & De Coster, M. (2017, oktober 1). *Leren en ontwikkelen begeleiden 3. Motivatie welbevinden en betrokkenheid*. Leuven: UCLL.
- Brutsaert, H. (1993). *School, gezin en welbevinden: zesdeklassers en hun sociale omgeving*. Leuven: Garant.
- DeWilde, J. (2019, Augustus). *21st-Century Skills in the Art Classroom*. Opgeroepen op februari 25, 2020, van The Art of Education: <https://theartofeducation.edu/2019/08/28/21st-century-skills-in-the-art-classroom/>
- Dickinson, R., Haanstra, F., Lord, P., Palmer, P., & Schönau, D. (2007). *Effecten van kunsteducatie in internationaal perspectief*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland. Opgeroepen op maart 9, 2020
- Dunn, L. (2002). *Theories of learning. Learning and Teaching Briefing Papers Series, 3. EBA Lager onderwijs (Leuven)*. (2019/2020). Opgeroepen op maart 9, 2020, van UCLLeuven Limburg Onderwijsaanbod: http://onderwijsaanbod.leuven.ucll.be/opleidingen/n/SC_52335284.htm#bl=all
- Emmers, E. (2019). *Arts based research, giving a voice to the voiceless*. België: KULeuven.
- Frontale cortex, wat doet dit gedeelte?* (sd). Opgeroepen op maart 1, 2020, van informedics: <https://www.frontalekwab.nl/frontale-cortex/>
- Hyde, K. L., Lerch, J., Norton, A., Forgeard, M., Winner, E., Evans, A. C., & Schlaug, G. (2009). *The Effects of Musical Training on Structural Brain Development*. New York: New York Academy of Sciences. Opgeroepen op februari 28, 2020
- Jones, K., & Leavy, P. (2014). *A conversation between Kip Jones and Patricia Leavy: Arts-based research, preformative social science and working on the margins. The qualitative report*.
- Kunst.Zinnig II*. (2019/2020). Opgeroepen op maart 9, 2020, van UCLLeuven Limburg: http://onderwijsaanbod.leuven.ucll.be/syllabi/n/ML113HN.htm#activetab=doelstellingen_idp50032
- Lesbrief kunstbeschouwinggesprek. (sd). *kunstroute hardenbergh*.
- LKCA School of Arts. (sd). *Kunsteducatie*. Opgeroepen op december 13, 2019, van LKCA: <https://www.lkca.nl/artikelen/kunsteducatie>

- Lopez, M. (2016, november 5). *zijn spiegelneuronen de basis van cultuur, liefde en taal?* Opgehaald van Psychologisch.nu: <https://psychologisch.nu/marcelino/zijn-onze-spiegelneuronen-de-basis-van-cultuur-liefde-en-taal/>
- Lucassen, M. (2018, november 8). *waarom maken belangrijk is op school*. Opgehaald van Vernieuwonderwijs.
- Meaning, Classification of visual and fine arts, Aesthetics*. (sd). Opgehaald van Definition of art: <http://www.visual-arts-cork.com/art-definition.htm#whatisart>
- Mieras, M. (2012, januari 9). Kunstgebouw. *Kunsteducatie: broodnodig voor het kinderebrein*.
- Mieras, M. (2020, april 20). Kinderhersen en kunst. (T. Sterckx, Interviewer)
- Neocortex*. (2019, november 13). Opgeroepen op maart 1, 2020, van The Human Memory: <https://human-memory.net/neocortex/>
- Potters, O., & Lutke, S. (2018). In *Leren van kunst, ruimte voor en door creativiteit* (p. 28). Coutinho.
- Princen, M. (sd). *Limbisch systeem*. Opgehaald van Brainmatters: <http://www.brainmatters.nl/terms/limbisch-systeem/>
- Robinson, S. K. (2007, januari 7). Do Schools kill creativity? TED. Opgeroepen op maart 12, 2020, van <https://www.youtube.com/watch?v=iG9CE55wbtY>
- Scherder, E. (2013, oktober 8). Wat gebeurt er in je hersenen als je muziek luistert? Universiteit van Nederland.
- Scherder, E. (2016, maart 29). Hoe kijken naar kunst werkt.
- Toekomst van musea*. (2019, maart 10). Opgehaald van artsquare Amsterdam: <https://www.artsquare-amsterdam.nl/de-toekomst-van-musea/>
- Van Aalderen, S., van Atteveldt, N., & Grol, M. (2016). Een kleurrijke basis : Ontwikkelingen en trends in het cultuuronderwijs. In *Is cultuureducatie goed voor de hersenen?* (pp. 65-69).
- Van Der Geld, A. M. (2005). In *Balans in ons leven, Omgaan met onbalans en crisis in onszelf, onze relaties en in onze samenleving* (p. 151). Tilt: Lannoo. Opgeroepen op maart 1, 2020
- Van Rompu, P. (2010). Spiegelneuronen in leersituaties. In N. Lazeron, & R. Van Dinteren, *Brein@work* (pp. 107-108). Bohn Stafleu van Loghum. Opgeroepen op maart 1, 2020
- Vincent-Lancrin, S. (2013, juni 7). *OECD*. Opgehaald van Art for Art's Sake? The impact of arts education: <http://www.oecd.org/education/ceri/arts.htm>
- Visie op 21e eeuwse vaardigheden cultuuronderwijs*. (2014). Opgeroepen op 02 25, 2020, van Kunstgebouw: <https://www.kunstgebouw.nl/index.php/artikelen/461-visie-op-21e-eeuwse-vaardigheden>
- Wang, C. (2000). *Photovoice*.
- Wat is cultuureducatie?* (sd). Opgeroepen op 02 12, 2020, van SIEN academie: cultuureducatie op jou school: <https://www.sienacademie.nl/onderwerp/cultuureducatie/meer-lezen/wat-is-cultuureducatie/>
- welbevinden begrip*. (sd). Opgehaald van Wij leren: <https://wij-leren.nl/welbevinden.php>

Wevers, S. (2016, april 19). OESO pleit voor meer kunsteducatie in (het) algemeen onderwijs. *De Wereld Morgen*.

Wurdinger, S., & Haar, J. M. (2007). A qualitative study using project-based learning in a mainstream middle school. *improving schools*. Opgeroepen op 02 10, 2020

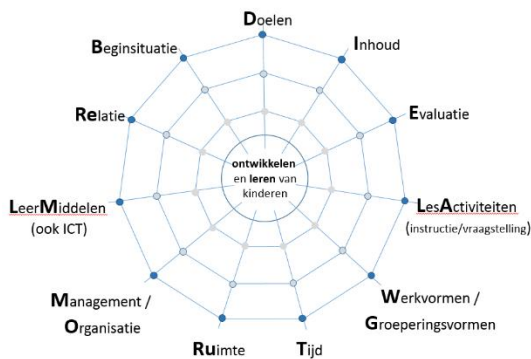
Zook, C. (sd). *What are 21st century skills*. Opgeroepen op 2 24, 2020, van Applied educational systems: <https://www.aeseducation.com/career-readiness/what-are-21st-century-skills>

Bijlage lesontwerpen

UC Leuven-Limburg

Lerarenopleiding
 Bachelor lager onderwijs
 Campus Heverlee
 Hertogstraat 178 - 3001 Heverlee
 Tel. 016 37 56 00 – Fax 016 37 56 99
 Campus Diest
 Weerstandsplein 2 – 3290 Diest
 Tel. 013 35 06 90 – Fax 013 33 54 01

BACHELOR LAGER ONDERWIJS

LESONTWERP

NAAM: TUUR STERCKX

Opleidingsfase: 1 2 3

MENTOR :

Deze lesvoorbereiding werd ingediend op

- in orde
- kleine aanpassing nodig (niet nodig om opnieuw in te dienen)
- te herwerken en opnieuw indienen op

Aanvraag materiaal en voortaken (indien nodig):

STUDENTENCOACH: Suzanne Nelissen, Carine Van Den Broeck

school	: fictief	leergebied	: Kunst, ICT
klas en leerjaar	: Zesde leerjaar	onderdeel	: Beeld, 21 ^{ste} -eeuwse vaardigheden, ICT vaardigheden, mediawijsheid
aantal leerlingen	: 20	lesonderwerp	: Figuren uit de klassieke oudheid
datum (data)	:	lestijden	: van 11.30 tot 12.00 uur
bijlage(n) (aantal)	:		van 13.40 tot 15.35 uur

	<p>BEGINSITUATIE:</p> <ul style="list-style-type: none"> -De leerlingen hebben al les gehad over mythes -De leerlingen leren over de klassieke oudheid bij W.O. -De leerlingen gebruiken de computers regelmatig.
	<p>SITUERING IN EINDTERMEN / LEERPLANNEN: eindterm-rubriek/leerplan – nummer - omschrijving</p> <p>Onderwijsdoelen</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.1 De leerlingen kunnen door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel ontwikkelen over beelden en beeldende kunst van vroeger, van nu en van verschillende culturen. 1.2 De leerlingen kunnen door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten. 1.4 De leerlingen kunnen plezier en voldoening vinden in het beeldend vormgeven en genieten van wat beeldend is vormgegeven. 1.6 De leerlingen kunnen tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven. <p>Kunst.zinnig</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ik kijk als een kunstenaar naar de wereld: onbevooroordeeld, verwonderd en vanuit mijn verstand, mijn gevoel en mijn verbeelding. Daarbij zet ik al mijn zintuigen intensief in. Dit inspireert mij om te verzinnen, te spelen en te maken. 2. Ik kan praten over wat ik zie, hoor, ruik, proef, voel en denk, maar net zo goed kan ik het op mijn manier spelen en maken.

5. Ik wil het kunstzinnig werk van 'andere' kunstenaars ('echte' en kinderen in mijn klas) leren kennen. Daarbij denk ik na over wat die kunstenaar wil 'vertellen'. Wat ik denk of voel bij het kunstwerk, durf en kan ik vertellen in mijn eigen woorden, maar net zo goed kan ik het op mijn manier uitdrukken door te verzinnen, te spelen en te maken.
6. Door te kijken en te luisteren naar het werk van kunstenaars tracht ik mezelf, de anderen en de wereld beter te leren kennen en begrijpen. Dat kan ik doen door erover te praten, maar net zo goed kan ik het ook uitdrukken door zelf te verzinnen, te spelen en te maken.

ICT

2. De leerlingen gebruiken ICT op een veilige, verantwoorde en doelmatige manier.
5. De leerlingen kunnen ICT gebruiken om eigen ideeën creatief vorm te geven.
6. De leerlingen kunnen met behulp van ICT voor hen bestemde digitale informatie opzoeken, verwerken en bewaren.

DOELEN:

- De leerlingen kunnen zeggen wat ze goed/minder goed vinden aan een website.
- De leerlingen kunnen hun impressies van de websites verwoorden.
- De leerlingen kunnen door ondersteuning hun eigen website opbouwen rond een figuur uit de klassieke oudheid.
- De leerlingen kunnen H5P gebruiken na een korte inleiding tot het programma.
- De leerlingen kunnen samenwerken om te creëren.
- De leerlingen kunnen op doelmatig informatie opzoeken op het internet.
- De leerlingen kunnen informatie verwerken en gebruiken in een presentatie.

BRONNEN:

- <https://onderwijsdoelen.be/>
- <https://h5p.org/user>
- <https://kunstpuntzinnig.weebly.com/doelen.html>
- <https://theartofeducation.edu/2019/08/28/21st-century-skills-in-the-art-classroom/>

DIDACTISCHE VERANTWOORDING: Zorg dat je mondeling kan verantwoorden of je les beantwoordt aan de breinprincipes.

AANDACHTSPUNT VOOR DEZE LES:

BORDSCHEMA – SCHERMAFDrukKEN VAN DIGITAAL BORDPLAN OF PRESENTATIE – ZAALPLAN VOOR LESSEN LO

 <p>Timing</p>	 <p>WAT? lesgang en leerinhoud verwijzing naar doel bij de verschillende lesmomenten vraagstelling, instructie en verwachte antwoorden met aandacht voor differentiatie</p>	 <p>HOE? didactische werkvormen, groeperingsvormen en organisatie met aandacht voor differentiatie</p>	 <p>LEERMIDDELEN MATERIAAL met aandacht voor differentiatie</p>
aanknoping			
5'	<p>1. Waarnemen en beleven van creatieve websites Zoals jullie zien heb ik de computers op de banken gezet. Op de computers heb ik een aantal websites geopend. Jullie gaan, als ik het startsein geef, met twee aan een computer zitten. Jullie kijken naar de websites, zoek maar eens goed rond, klik op alles waar je op kan klikken. Na 5 minuutjes komen jullie terug in de kring zitten.</p>	<p>Aanschouwelijk aanbiedende werkvorm De kinderen verkennen zonder info over de opdracht creatieve websites. Deze websites bevatten verschillende vormen van kunst zodat kinderen geprikkeld worden</p> <hr/> <p>Extra theorie -De kinderen krijgen ruimte om te prutsen zonder tussenkomst van de leerkracht. Dit stimuleert creativiteit. (4.1.1 literatuurstudie) -Hoe meer vormen van kunst in de les hoe beter. Dit zorgt voor extra prikkels. Hoe meer prikkels hoe complexer de hersenen worden. (3.2 literatuurstudie)</p>	10 computers Websites zie bijlagen
5'	<p>2. Bespreken van de websites -Wat waren je eerste indrukken van de websites? -Wat kon je allemaal zien? -Waarom zijn deze websites gemaakt? -Hoe weet je dat? -Wat vind je van de websites? -Wat vond je zeer aantrekkelijk, minder aantrekkelijk? -Als jij een website zou maken, welke aspecten die je net zag zou je er zeker in verwerken?</p>	<p>Klasgesprek De leerlingen klappen de computers dicht. De leerlingen verwoorden hun impressies van de websites.</p> <hr/> <p>Extra theorie -Vragen stellen die helpen divergeren. Hierdoor roept de leerling al creatieve ideeën op. In de hersenen begint de leerling te associëren en verbindingen te leggen. Creatieve processen komen op gang. (4.1.4 literatuurstudie) -De vragen in dit deel zorgen dat het waarnemingsproces betekenisvol wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p>	/

kern			
5'	<p>3. Luisteren naar de uitleg van de les</p> <p>Wij gaan vandaag oud en nieuw koppelen aan elkaar. Wij gaan zelf websites bouwen op een simpele manier. Op deze website gaan jullie uitleg geven over een persoon waarover wij geleerd hebben. Jullie gaan zelf de persoon kiezen, jullie gaan zelf de informatie moeten zoeken en jullie gaan deze informatie verwerken op een website.</p>	<p>Verbaal aanbiedende werkvorm De leerlingen luisteren naar de uitleg van de les.</p> <hr/> <p>Extra theorie -Intrinsieke motivatie zorgt voor nieuwsgierige, zelfsturende, op zichzelf vertrouwende, open en doorzettende leerlingen. Dat wordt in dit deel gestimuleerd door: 1. Autonomie: Er is geen specifieke verwachting naar eindproduct toe. De leerling is bewust van vrije wil en keus tijdens deze les. 2. Meesterschap: Door de autonomie van de les voelt de leerling zich betrokken in de les. De leerling heeft eigen keus en vrije wil dit zorgt voor een goede drijfveer van een project. 3. Verbondenheid: De kinderen kiezen met wie ze samenwerken. Een kind dat samenwerkt met iemand waarmee hij een goede band heeft, is intrinsiek gemotiveerd. (4.1.3 literatuurstudie)</p>	
15'	<p>Wij gaan vandaag werken met H5P. Dat is een heel simpele manier om een website te bouwen. Ik ga een korte uitleg geven van de opties die je kan gebruik daarna hebben jullie even tijd om de verschillende opties uit te proberen. Ik loop rond en help waar nodig. Jullie mogen vandaag kiezen met wie jullie samenwerken. Je mag alleen werken maar je mag ook in groep werken. De groepen mogen met maximum 4.</p>	<p>Visueel aanbiedende werkvorm Groepswerk De leerkracht toont hoe H5P gebruikt kan worden. De kinderen volgen op de computer. Daarna beginnen de kinderen zelfstandig wat te prullen aan een H5P.</p> <hr/> <p>Extra theorie -Didactisch handelen van leerkracht stimuleert en ontwikkelt creativiteit. In dit deel door: 1. Non-conformistische grondhouding: Elke leerling is anders en legt andere accenten in zijn eigen werk. De leerkracht staat hier open voor. 2. Ruimte: Er bestaat geen kant en klare oplossing voor deze les. De kinderen krijgen tijd en ruimte om te prutsen zonder tussenkomst van leerkracht. (4.1.1 literatuurstudie)</p>	<p>H5P op de projector 10 computers Groepen van 1-4</p>

verwerking

75'

4. Website creëren

Zoals ik zei gaan jullie een website creëren over een beroemdheid uit de Klassieke Oudheid. Normaal weten jullie hier al wat over aangezien we over al deze mensen geleerd hebben. Ik geef jullie een lijst met beroemdheden uit de Klassieke oudheid. Jullie kiezen hier eentje uit en maken een website over hem. Op deze lijst staan ook heel wat interessante websites waar je informatie kan vinden over je persoon. Je mag natuurlijk ook zelf opzoek gaan naar informatie. Als jullie vragen hebben kom ik gerust helpen.

Groepswerk

De kinderen gaan aan de slag. Tijdens het creëren let de leerkracht op zijn didactisch handelen, de manier waarop hij werk complimenteert, stimuleert de intrinsieke motivatie en stelt de juiste vragen (convergeren wanneer de kinderen vast zitten). Zodat de kinderen hun creativiteit ondersteund wordt en tegelijkertijd ontwikkelt.

Extra theorie

-Didactisch handelen van leerkracht stimuleert en ontwikkelt creativiteit. Dat wordt in dit deel gestimuleerd door:

1. Non-conformistische grondhouding: Elke leerling is anders en legt andere accenten in zijn eigen werk. De leerkracht staat hier open voor.
2. Ruimte: Er bestaat geen kant en klare oplossing voor deze les. De kinderen krijgen tijd en ruimte om te prutsen zonder tussenkomst van leerkracht.
3. Focus op proces: Het product is gevolg van proces. Elk kind moet dit proces doorlopen. De leerkracht mag de leerling dus niet naar kant-en-klare oplossing sturen.

(4.1.1 literatuurstudie)

-De leerkracht geeft juiste complimenten om growth mindset te waarborgen. Hij geeft complimenten over inzet en manier van werken, niet over karaktereigenschappen.

(4.2.1 literatuurstudie)

-De leerkracht kan ondersteunen door convergerende vragen te stellen wanneer de leerlingen vastzitten. Bv. 'wat zijn jullie ideeën? Wat zijn de verschillen en gelijkenissen hiertussen? Wat kunnen jullie met de gelijkenissen doen?'

(4.1.4 literatuurstudie)

Per groep overzichtsblad computers

		-Creëren is een belangrijk onderdeel van de les. Hier komen de 21 ^{ste} -eeuwse vaardigheden aan te pas. De leerlingen ontdekken de communicatie en samenwerken is kunst. (4.2.2 literatuurstudie)	
afronding			
25'	<p>5. Websites presenteren</p> <p>We gaan nu onze websites presenteren aan elkaar.</p> <p>-Wie hebben ze voorgesteld?</p> <p>-Wat vond je van de website?</p> <p>-Zou je iets anders hebben aangepakt?</p> <p>-Wie hebben jullie voorgesteld?</p> <p>-Zijn jullie trots op jullie website?</p> <p>-Hoe hebben jullie dit aangepakt?</p> <p>-Hoe zouden jullie het de volgende keer doen?</p>	<p>Groepswerk</p> <p>Op het einde van de les presenteren we de websites en reflecteren de kinderen op hun eigen werk en op dat van andere,.</p> <p>Extra theorie</p> <p>-Reflectie op het werk als laatste stap. Door over kunst te spreken en te kijken worden de hersenen geprikkeld. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Reflectie op eigen werk zorgt dat de leerling kan leren naar de volgende keer toe. Hij zegt voor zichzelf wat goed ging, wat minder goed ging. (4.1.4 literatuurstudie)</p>	projector

Creatieve websites

<https://www.voltapijt.be/?fbclid=IwAR1I3kUXSwYt9KhMFSxvxb1e6k1XrZ-7bIfx9eYxMnkhRHsUT98q8LHOSBY>

<https://www.alanmenken.com/>

<https://uneminiaventure.fr/en>

<https://www.tamarhalpern.nyc/>

<https://www.jamesllewis.com/>

<https://www.midnightfern.com/a-r-t-w-o-r-k/art>

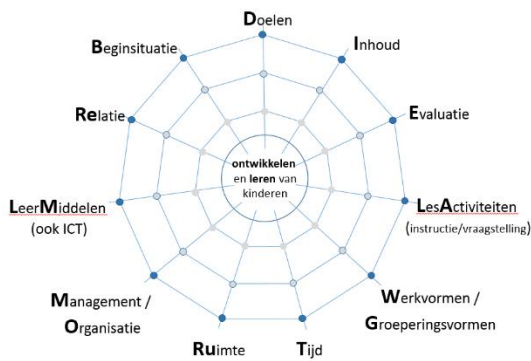
Bekende personen	Websites
-Keizer Augustus	https://wikikids.nl/Augustus_(keizer) https://historiek.net/augustus-eerste-keizer-romeinse-rijk/1032/quest.nl/maatschappij/geschiedenis/a25602381/keizer-augustus/
-Ramses II	https://wikikids.nl/Ramses_II https://isgeschiedenis.nl/nieuws/ramses-ii-grote-voorouder-van-egypte
-Spartacus	https://wikikids.nl/Spartacus https://www.youtube.com/watch?v=YVBJqJyV7s https://historiek.net/spartacus-p-109-71-voor-chr/1602/ https://www.historischnieuwsblad.nl/slavenrebel-spartacus/
-Julius Caesar	https://wikikids.nl/Julius_Caesar https://historiek.net/julius-caesar-romeins-generaal/965/ https://romenieuws.wordpress.com/2015/03/16/het-leven-van-julius-caesar/ https://www.youtube.com/watch?v=duVYKyxetgE
-Cleopatra	https://wikikids.nl/Cleopatra_VII_van_Egypte https://www.historischnieuwsblad.nl/de-vergeten-wijsheid-van-cleopatra/ https://willemwever.kro-ncrv.nl/vraag_antwoord/geschiedenis/wie-was-cleopatra
-Alexander de Grote	https://wikikids.nl/Alexander_de_Grote https://historiek.net/alexander-de-grote-356-323-v-chr/63260/ https://isgeschiedenis.nl/longreads/alexander-de-grote-zijn-leven-en-betekenis

--	--

UC Leuven-Limburg

Lerarenopleiding
 Bachelor lager onderwijs
 Campus Heverlee
 Hertogstraat 178 - 3001 Heverlee
 Tel. 016 37 56 00 – Fax 016 37 56 99
 Campus Diest
 Weerstandsplein 2 – 3290 Diest
 Tel. 013 35 06 90 – Fax 013 33 54 01

BACHELOR LAGER ONDERWIJS

LESONTWERP

NAAM: TUUR STERCKX

Opleidingsfase: 1 2 3

MENTOR :

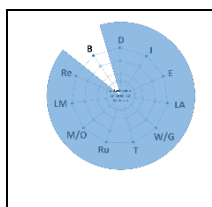
Deze lesvoorbereiding werd ingediend op

- in orde
- kleine aanpassing nodig (niet nodig om opnieuw in te dienen)
- te herwerken en opnieuw indienen op

Aanvraag materiaal en voortaken (indien nodig):

STUDENTENCOACH: Suzanne Nelissen, Carine Van Den Broeck

school	: fictief	leergebied	: Kunst
klas en leerjaar	: Zesde leerjaar	onderdeel	: Beeld, 21 ^{ste} -eeuwse vaardigheden
aantal leerlingen	: 20	lesonderwerp	: Communicatie in kunst/ De klassieke oudheid
datum (data)	:	lestijden	: van 11.30 tot 12.00 uur
bijlage(n) (aantal)	:		van 13.40 tot 15.35 uur

BEGINSITUATIE:

- De leerlingen hebben al les gehad over mythes
- De leerlingen leren over de klassieke oudheid bij W.O.
- De leerlingen hebben ervaring met de camera's, computer en printer.

SITUERING IN EINDTERMEN / LEERPLANNEN: eindterm-rubriek/leerplan – nummer - omschrijving

Onderwijsdoelen

- 1.1 De leerlingen kunnen door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel ontwikkelen over beelden en beeldende kunst van vroeger, van nu en van verschillende culturen.
- 1.2 De leerlingen kunnen door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten.
- 1.4 De leerlingen kunnen plezier en voldoening vinden in het beeldend vormgeven en genieten van wat beeldend is vormgegeven.
- 1.6 De leerlingen kunnen tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.

Kunst.zinnig

1. Ik kijk als een kunstenaar naar de wereld: onbevooroordeeld, verwonderd en vanuit mijn verstand, mijn gevoel en mijn verbeelding. Daarbij zet ik al mijn zintuigen intensief in. Dit inspireert mij om te verzinnen, te spelen en te maken.
2. Ik kan praten over wat ik zie, hoor, ruik, proef, voel en denk, maar net zo goed kan ik het op mijn manier spelen en maken.
5. Ik wil het kunstzinnig werk van 'andere' kunstenaars ('echte' en kinderen in mijn klas) leren kennen. Daarbij denk ik na over wat die kunstenaar wil 'vertellen'. Wat ik denk of voel bij het kunstwerk, durf en kan ik vertellen in mijn eigen woorden, maar net zo goed kan ik het op mijn manier uitdrukken door te verzinnen, te spelen en te maken.
6. Door te kijken en te luisteren naar het werk van kunstenaars tracht ik mezelf, de anderen en de wereld beter te leren kennen en begrijpen. Dat kan ik doen door erover te praten, maar net zo goed kan ik het ook uitdrukken door zelf te verzinnen, te spelen en te maken.

DOELEN:

- De leerlingen kunnen voelen en kijken naar soorten communicatie met beelden als middel.
- De leerlingen kunnen hun impressies van deze beelden verwoorden.
- De leerlingen kunnen luisteren naar soorten communicatie met muziek als middel.
- De leerlingen kunnen hun impressies van deze muziek verwoorden.
- De leerlingen kunnen hun ideeën geven over wat kunstenaars ('echte' en kinderen van de klas) willen zeggen met hun kunst.
- De leerlingen kunnen zelf een verhaal vertellen door een foto te bewerken.
- De leerlingen kunnen hun ideeën open communiceren over het project.
- De leerlingen kunnen samenwerken om te creëren.

BRONNEN:

- <https://onderwijsdoelen.be/>
- <https://kunstpuntzinnig.weebly.com/doelen.html>
- <https://theartofeducation.edu/2019/08/28/21st-century-skills-in-the-art-classroom/>
- https://www.youtube.com/watch?time_continue=234&v=VwRfwrDY4ul&feature=emb_title

DIDACTISCHE VERANTWOORDING: Zorg dat je mondeling kan verantwoorden of je les beantwoordt aan de breinprincipes.

AANDACHTSPUNT VOOR DEZE LES:

BORDSCHEMA – SCHERMAFDRIJVEN VAN DIGITAAL BORDPLAN OF PRESENTATIE – ZAALPLAN VOOR LESSEN LO

Communicatie door beeld

- 1) Verhaal bespreken/kiezen
- 2) Gewenst eindresultaat bespreken
- 3) Foto vragen + toelichten van hoe deze getrokken moet worden
- 4) Foto afdrukken in zwart-wit
- 5) Bewerken met de materialen

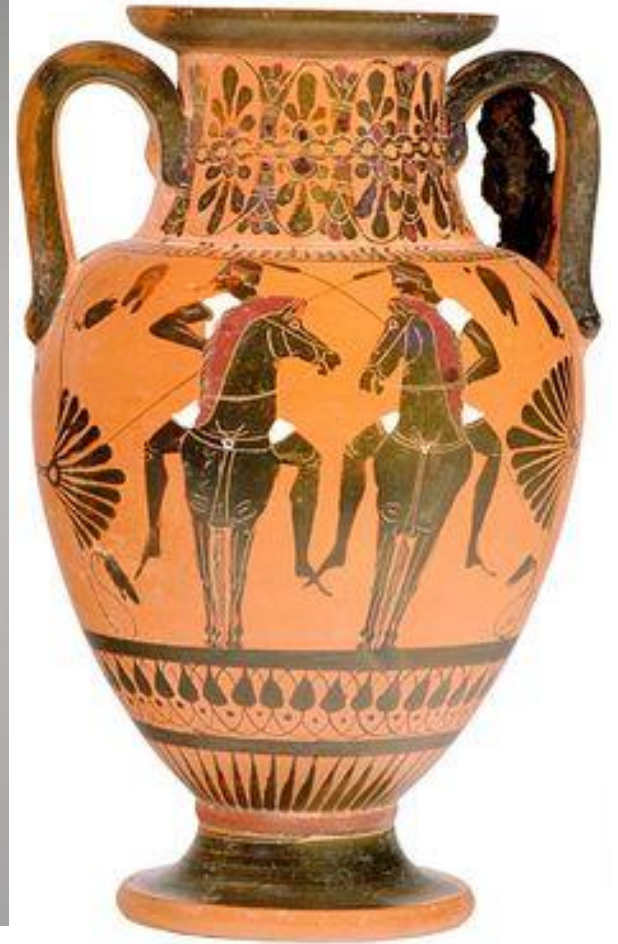
<p>Timing</p> 	 <p>WAT? lesgang en leerinhoud verwijzing naar doel bij de verschillende lesmomenten vraagstelling, instructie en verwachte antwoorden met aandacht voor differentiatie</p>	 <p>HOE? didactische werkvormen, groeperingsvormen en organisatie met aandacht voor differentiatie</p>	 <p>LEERMIDDELEN MATERIAAL met aandacht voor differentiatie</p>
aanknopng			
<p>10'</p>	<p>1. Beleven van communicatie door muziek Ik laat jullie een muziekstuk horen. Jullie gaan, terwijl dat het speelt, rustig in de kring zitten. Luister heel goed naar het stuk. Probeer het muziekstuk te zien in je hoofd.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Wat is je eerste indruk? -Wat hoor je? -Wat betekent het, denk je? <ul style="list-style-type: none"> -Waar gaat het muziekstuk over? -Welke gevoelens voel je bij dit muziekstuk? -Wat zou het verhaal achter dit werk kunnen zijn? -Hoe weet je dat? -Wat vind je van het stuk? <p>-Kan het dat Franz Liszt (de componist) iets wou vertellen met het stuk? -Hoe kunnen we dat noemen als hij iets wil vertellen aan ons? -Kunnen we dus communiceren op andere manieren dan enkel praten met elkaar? -Ken je nog manieren om te communiceren?</p>	<p>Aanschouwelijk aanbiedende werkvorm Klasgesprek De leerkracht en leerlingen zitten in de kring. De leerkracht laat een stuk muziek horen. De leerlingen verwoorden hun impressies en praten over wat het betekent. De leerkracht stuurt het gesprek met divergerende richtvragen zodat denkprocessen op gang komen en kinderen associaties beginnen te maken. (Hunnenschlacht van Franz Liszt, waar je duidelijk een oorlog hoort)</p> <p>Extra theorie -Hoe meer vormen van kunst in de les hoe beter. Dit zorgt voor extra prikkels. Hoe meer prikkels hoe complexer de hersenen worden. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Vragen stellen die helpen divergeren. Hierdoor roept de leerling al creatieve ideeën op. In de hersenen begint de leerling te associëren en verbindingen te leggen. Creatieve processen komen op gang. (4.1.4 literatuurstudie)</p> <p>-De vragen in dit deel zorgen dat het waarnemingsproces betekenisvol wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p>	<p>Muziek https://www.youtube.com/watch?time_continue=234&v=VwRfwrDY4ul&feature=emb_title</p>

<p>10'</p>	<p>2. Waarnemen en beleven van communicatie door beeld</p> <p>Ik laat een aantal afbeeldingen en een pot doorgaan. Bekijk ze goed, probeer te bedenken wat het zou kunnen betekenen.</p> <p>-Wat is je eerste indruk?</p> <p>-Wat zie je?</p> <p>-Wat betekent het, denk je?</p> <p>-Waar gaan de afbeeldingen over?</p> <p>-Welke gevoelens kan je zien op de afbeeldingen?</p> <p>-Wat zou het verhaal achter de verschillende afbeeldingen kunnen zijn?</p> <p>-Hoe weet je dat?</p> <p>-Wat vind je van de afbeeldingen?</p> <p>-Daarnet hadden we het over communicatie door muziek, kan het dat ook hier gecommuniceerd wordt?</p>	<p>Klasgesprek</p> <p>De leerlingen en leerkracht zitten in de kring. De leerkracht geeft de foto's en vaas door. De kinderen bekijken, betasten alles grondig. De voorwerpen worden besproken. De leerkracht stuurt het gesprek met divergerende richtvragen zodat denkprocessen op gang komen en kinderen associaties beginnen te maken.</p> <hr/> <p>Extra theorie</p> <p>-Hoe meer vormen van kunst in de les hoe beter. Dit zorgt voor extra prikkels. Hoe meer prikkels hoe complexer de hersenen worden. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Hoe meer zintuigen gestimuleerd worden, hoe betekenisvoller de les wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p> <p>-Vragen stellen die helpen divergeren. Hierdoor roept de leerling al creatieve ideeën op. In de hersenen begint de leerling te associëren en verbindingen te leggen. Creatieve processen komen op gang. (4.1.4 literatuurstudie)</p> <p>-De vragen in dit deel zorgen dat het waarnemingsproces betekenisvol wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p>	<p>-Goedkope Griekse namaak pot</p> <p>-Foto's van bekende verhalen op vaas</p> <p>-Egyptische hiërogliefen op foto</p>
------------	---	---	---

kern			
10'	<p>3. Luisteren naar opdracht</p> <p>Vandaag gaan wij zelf een verhaal proberen weer te geven met 1 prent. Jullie gaan in paren werken. Het is de bedoeling dat jullie een foto gaan nemen met twee, deze foto afdrukken in zwart-wit en die dan gaan bewerken. Jullie gaan deze niet bewerken met de computer maar met het materiaal dat hier vooraan ligt.</p> <p>Nu wat gaan jullie van deze foto maken? Jullie foto gaat een deel van een verhaal zijn. Dit mag een bestaand verhaal zijn of een verhaal dat jullie zelf bedenken. Het doel is dat het lijkt alsof je een film op pauze zet en hier een stukje beeld uit knipt. Aan deze foto gaan jullie vertellen wat er in jullie verhaal gebeurt. Neem een voorbeeld aan de pot die we zagen: We zien duidelijk dat deze figuren ten oorlog gaan op hun paard. Jullie beelden de figuren uit, hier wordt een foto van getrokken, jullie printen deze af en maken de rest van het beeld erbij met het materiaal hier vooraan.</p> <p>Jullie gaan met twee bespreken welk verhaal jullie willen weergeven (dit mag een eigen verhaal zijn of een dat al bestaat). Jullie bespreken hoe het eindresultaat er uit moet zien. Ik koppel elk groepje aan een ander groepje. De bedoeling is dat je het groepje waaraan je gekoppeld wordt jullie foto trekt en andersom. Zo kan iedereen op de foto staan. Jullie leggen uit hoe jullie de foto willen door het eindresultaat uit te leggen. Als jullie blij zijn met het resultaat mogen jullie de foto afdrukken en verwerken.</p> <p>Als jullie nog vragen hebben mogen jullie ze nu stellen.</p>	<p>Verbaal aanbiedende werkvorm</p> <p>De leerlingen luisteren naar de uitleg van de les.</p> <p>Extra theorie</p> <p>-Intrinsieke motivatie zorgt voor nieuwsgierige, zelfsturende, op zichzelf vertrouwende, open en doorzettende leerlingen. Dat wordt in dit deel gestimuleerd door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Autonomie: Er is geen specifieke verwachting naar eindproduct toe. De leerling is bewust van vrije wil en keus tijdens deze les. 2. Meesterschap: Door de autonomie van de les voelt de leerling zich betrokken in de les. De leerling heeft eigen keus en vrije wil dit zorgt voor een goede drijfveer van een project. 3. Verbondenheid: De kinderen kiezen met wie ze samenwerken. Een kind dat samenwerkt met iemand waarmee hij een goede band heeft, is intrinsiek gemotiveerd. <p>(4.1.3 literatuurstudie)</p>	<p>Powerpoint met de nodige stappen die de leerlingen doorlopen.</p>
verwerking			
70'	<p>4. Creëren van het beeld</p> <p>Als jullie groepen hebben gemaakt mogen jullie aan de slag gaan.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Kijk eens naar de stappen als je deze niet meer weet. -Hou de tijd in de gaten. -Ga voorzichtig om met de camera's, computer en printer. -Help andere groepjes als ze dit vragen. -Veel plezier met het creëren van jullie beelden. 	<p>Partnerwerk</p> <p>De kinderen gaan aan de slag. Tijdens het creëren let de leerkracht op zijn didactisch handelen, de manier waarop hij werk complimenteert, stimuleert de intrinsieke motivatie en stelt de juiste vragen (convergeren wanneer de kinderen vast zitten). Zodat de kinderen hun creativiteit ondersteund wordt en tegelijkertijd ontwikkelt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> -Camera per 2 -Printer -Computers -Potloden -Stiften -Wasco -Verf -Lijm -Scharen

		<p>Extra theorie</p> <p>-Didactisch handelen van leerkracht stimuleert en ontwikkelt creativiteit. Dat wordt in dit deel gestimuleerd door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Non-conformistische grondhouding: Elke leerling is anders en legt andere accenten in zijn eigen werk. De leerkracht staat hier open voor. 2. Ruimte: Er bestaat geen kant en klare oplossing voor deze les. De kinderen krijgen tijd en ruimte om te prutsen zonder tussenkomst van leerkracht. 3. Focus op proces: Het product is gevolg van proces. Elk kind moet dit proces doorlopen. De leerkracht mag de leerling dus niet naar kant-en-klare oplossing sturen. <p>(4.1.1 literatuurstudie)</p> <p>-De leerkracht geeft juiste complimenten om growth mindset te waarborgen. Hij geeft complimenten over inzet en manier van werken, niet over karaktereigenschappen.</p> <p>(4.2.1 literatuurstudie)</p> <p>-De leerkracht kan ondersteunen door convergerende vragen te stellen wanneer de leerlingen vastzitten. Bv. 'wat zijn jullie ideeën? Wat zijn de verschillen en gelijkenissen hiertussen? Wat kunnen jullie met de gelijkenissen doen?'</p> <p>(4.1.4 literatuurstudie)</p> <p>-Creëren is een belangrijk onderdeel van de les. Hier komen de 21ste-eeuwse vaardigheden aan te pas. De leerlingen ontdekken de communicatie en samenwerken is kunst.</p> <p>(4.2.2 literatuurstudie)</p>	<p>-Tijdschriften -Gekleurd papier</p>
--	--	---	--

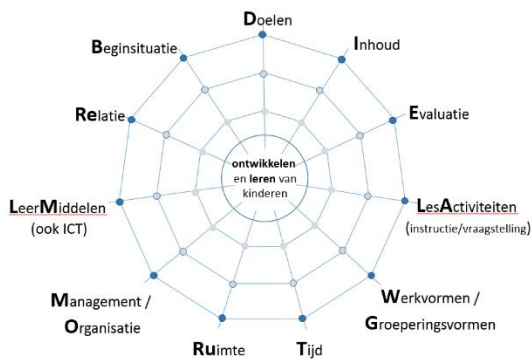
	<p>5. Sneller klaar</p> <p>De leerlingen die al helemaal klaar zijn met het maken van hun beeld gaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Hun bank spic en span opruimen. -Samen beslissen over wat ze gaan vertellen over hun kunstwerk. Jullie bespreken het verhaal, welk beeld van het verhaal het is en waarom jullie dat beeld hebben gekozen. -Je zorgt dat je kunstwerk mooi recht kan staan op je bank om te tentoon te stellen. -Andere groepjes helpen. Enkel als ze dit willen. -Aan een tweede foto/verhaal beginnen. 	<p>Partnerwerk</p> <p>De kinderen gaan aan de slag.</p> <p>Tijdens het creëren let de leerkracht op zijn didactisch handelen, de manier waarop hij werk complimenteert, stimuleert de intrinsieke motivatie en stelt de juiste vragen (convergeren wanneer de kinderen vast zitten). Zodat de kinderen hun creativiteit ondersteund wordt en tegelijkertijd ontwikkelt.</p>	
afronding			
30'	<p>6. Werk tentoonstellen aan de klas</p> <p>We gaan vandaag op museumbezoek. Jullie zijn een groep bekende kunstenaars die hun werk allemaal samen in een expositie bundelen. Maar voordat de expositie open gaat voor de bezoekers willen jullie elkaars werk wel eens bekijken. Maar eerst moet het museum helemaal proper zijn dus jullie ruimen alles zo snel mogelijk op. Als jullie bank proper is mogen jullie 1 voorwerp uit de verkleedbak pakken om je als kunstenaar te verkleden en dan ga je stil op de gang staan.</p> <p>Ik ben de museumeigenaar. Ik heb jullie uitgenodigd om een kijkje te nemen in de expositie waar jullie aan deelnemen. Gelieve de werken niet aan te raken en de rust te bewaren wanneer we het museum betreden.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Wat zie je op het werk? -Wat willen de kunstenaars met dit werk vertellen? -Wat denken jullie van dit werk? <p>De kunstenaars gaan nu hun eigen werk toelichten.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Hoe hebben jullie het aangepakt? -Ben je trots op je eigen werk? <p>Zo doen we dit voor de 10 werken.</p>	<p>Dramatische werkvorm</p> <p>Op het einde van de les bespreken we de kunstwerken en reflecteren de kinderen op hun eigen werk. We doen dit in de vorm van een rollenspel. De leerkracht is de museumeigenaar die de kunstwerken tentoonstelt. De leerlingen zijn de kunstenaars die hun werk toelichten aan de medekunstenaars.</p> <p>Extra theorie</p> <ul style="list-style-type: none"> -Extra vorm van kunst in de les geïntroduceerd. Door te dramatiseren worden de kinderen extra geprikkeld. (3.2 literatuurstudie) -Reflectie op het werk als laatste stap. Door over kunst te spreken en te kijken worden de hersenen geprikkeld. (3.2 literatuurstudie) -Reflectie op eigen werk zorgt dat de leerling kan leren naar de volgende keer toe. Hij zegt voor zichzelf wat goed ging, wat minder goed ging. (4.1.4 literatuurstudie) 	<ul style="list-style-type: none"> -Verkleedbak -Map/pennenzak/... om kunstwerk tegen te zetten -Verkleedkleden leerkracht

UC Leuven-Limburg

Lerarenopleiding
 Bachelor lager onderwijs
 Campus Heverlee
 Hertogstraat 178 - 3001 Heverlee
 Tel. 016 37 56 00 – Fax 016 37 56 99
 Campus Diest
 Weerstandsplein 2 – 3290 Diest
 Tel. 013 35 06 90 – Fax 013 33 54 01

BACHELOR LAGER ONDERWIJS

LESONTWERP

NAAM: TUUR STERCKX

Opleidingsfase: 1 2 3

MENTOR :

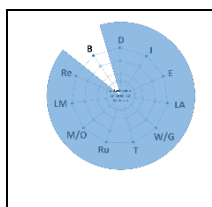
Deze lesvoorbereiding werd ingediend op

- in orde
- kleine aanpassing nodig (niet nodig om opnieuw in te dienen)
- te herwerken en opnieuw indienen op

Aanvraag materiaal en voortaken (indien nodig):

STUDENTENCOACH: Suzanne Nelissen, Carine Van Den Broeck

school	: fictief	leergebied	: Kunst
klas en leerjaar	: Zesde leerjaar	onderdeel	: Beeld, 21 ^{ste} -eeuwse vaardigheden (kritisch en probleemoplossend denken)
aantal leerlingen	: 20	lesonderwerp	: Sculptuur bouwen/de oudheid
datum (data)	:	lestijden	: van 11.30 tot 12.00 uur
bijlage(n) (aantal)	:		van 13.40 tot 15.35 uur

BEGINSITUATIE:

- De leerlingen hebben al les gehad over mythes
- De leerlingen leren over de oudheid bij W.O.
- De leerlingen mochten al verschillende Griekse verkleedkleden meenemen.

SITUERING IN EINDTERMEN / LEERPLANNEN: eindterm-rubriek/leerplan – nummer - omschrijving

Onderwijsdoelen

- 1.1 De leerlingen kunnen door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel ontwikkelen over beelden en beeldende kunst van vroeger, van nu en van verschillende culturen.
- 1.2 De leerlingen kunnen door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten.
- 1.4 De leerlingen kunnen plezier en voldoening vinden in het beeldend vormgeven en genieten van wat beeldend is vormgegeven.
- 1.6 De leerlingen kunnen tactiele, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.

Kunst.zinnig

1. Ik kijk als een kunstenaar naar de wereld: onbevooroordeeld, verwonderd en vanuit mijn verstand, mijn gevoel en mijn verbeelding. Daarbij zet ik al mijn zintuigen intensief in. Dit inspireert mij om te verzinnen, te spelen en te maken.
2. Ik kan praten over wat ik zie, hoor, ruik, proef, voel en denk, maar net zo goed kan ik het op mijn manier spelen en maken.
5. Ik wil het kunstzinnig werk van 'andere' kunstenaars ('echte' en kinderen in mijn klas) leren kennen. Daarbij denk ik na over wat die kunstenaar wil 'vertellen'. Wat ik denk of voel bij het kunstwerk, durf en kan ik vertellen in mijn eigen woorden, maar net zo goed kan ik het op mijn manier uitdrukken door te verzinnen, te spelen en te maken.
6. Door te kijken en te luisteren naar het werk van kunstenaars tracht ik mezelf, de anderen en de wereld beter te leren kennen en begrijpen. Dat kan ik doen door erover te praten, maar net zo goed kan ik het ook uitdrukken door zelf te verzinnen, te spelen en te maken.

DOELEN:

- De leerlingen kunnen het gevoel van een beeldhouwwerk verwoorden.
- De leerlingen kunnen vormen, kleuren en houdingen aan gevoelens koppelen en hier voorbeelden van geven.
- De leerlingen kunnen een beeldhouwwerk uit karton maken.
- De leerlingen kunnen vormen, kleuren en houdingen in hun beeldhouwwerk verwerken om het een gevoel te laten uitstralen.

BRONNEN:

- <https://onderwijsdoelen.be/>
- <https://kunstpuntzinnig.weebly.com/doelen.html>
- <https://theartofeducation.edu/2019/08/28/21st-century-skills-in-the-art-classroom/>
- https://www.youtube.com/watch?time_continue=234&v=VwRfwrDY4ul&feature=emb_title
- <https://www.bol.com/nl/f/zoveel-dagen-zoveel-kleuren-zoveel-buie/39077911/>

DIDACTISCHE VERANTWOORDING: Zorg dat je mondeling kan verantwoorden of je les beantwoordt aan de breinprincipes.

AANDACHTSPUNT VOOR DEZE LES:

BORDSCHEMA – SCHERMAFDRIJVEN VAN DIGITAAL BORDPLAN OF PRESENTATIE – ZAALPLAN VOOR LESSEN LO

 <p>Timing</p>	 <p>WAT? lesgang en leerinhoud verwijzing naar doel bij de verschillende lesmomenten vraagstelling, instructie en verwachte antwoorden met aandacht voor differentiatie</p>	 <p>HOE? didactische werkvormen, groeperingsvormen en organisatie met aandacht voor differentiatie</p>	 <p>LEERMIDDELEN MATERIAAL met aandacht voor differentiatie</p>
aanknoping			
<p>15'</p>	<p>1. Luisteren naar verhaal Ik ga jullie een boek voorlezen. Goed luisteren want je gaat de inhoud van het boek nodig hebben om straks iets te creëren. -Waarover ging het boek? -Welke kleuren stonden er allemaal in? -Wat wilden de kleuren zeggen? -Kunnen jullie je eigen gevoelens ook vinden in deze kleuren?</p>	<p>Aanschouwelijk aanbiedende werkvorm Klasgesprek De leerkracht en de leerlingen zitten in de kring. De leerkracht leest het boek 'Zoveel dagen, zoveel kleuren, zoveel buien en humeuren' voor. Daarna bespreken ze de betekenis van kleuren.</p> <hr/> <p>Extra theorie -Hoe meer vormen van kunst in de les hoe beter. Dit zorgt voor extra prikkels. Hoe meer prikkels hoe complexer de hersenen worden. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-De vragen in dit deel zorgen dat het waarnemingsproces betekenisvol wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p> <p>-Hoe meer zintuigen gestimuleerd worden, hoe betekenisvoller de les wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p>	<p>Boek 'Zoveel dagen, zoveel kleuren, zoveel buien en humeuren'</p>

<p>10'</p>	<p>2. Waarnemen en beleven van beeldhouwwerken</p> <p>Ik laat een aantal replica's van beeldhouwwerken doorgaan.</p> <ul style="list-style-type: none"> -Wat is je eerste indruk? -Wat zie je? -Wat voel je? -Hoe voelen de beelden zich, denk je? <ul style="list-style-type: none"> -Hoe kan je zeggen dat de beelden zich zo voelen? -Wat zou het verhaal achter de beelden kunnen zijn? -Hoe weet je dat? -Wat vind je van de beelden? 	<p>Klasgesprek</p> <p>De leerlingen en leerkracht zitten in de kring. De leerkracht geeft de foto's en vaas door. De kinderen bekijken, betasten alles grondig. De voorwerpen worden besproken. De leerkracht stuurt het gesprek met divergerende richtvragen zodat denkprocessen op gang komen en kinderen associaties beginnen te maken.</p> <hr/> <p>Extra theorie</p> <p>-Hoe meer vormen van kunst in de les hoe beter. Dit zorgt voor extra prikkels. Hoe meer prikkels hoe complexer de hersenen worden. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Vragen stellen die helpen divergeren. Hierdoor roept de leerling al creatieve ideeën op. In de hersenen begint de leerling te associëren en verbindingen te leggen. Creatieve processen komen op gang. (4.1.4 literatuurstudie)</p> <p>-De vragen in dit deel zorgen dat het waarnemingsproces betekenisvol wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p> <p>-Hoe meer zintuigen gestimuleerd worden, hoe betekenisvoller de les wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p>	<ul style="list-style-type: none"> -foto's -replica's van Griekse beelden
------------	--	---	---

kern			
5'	<p>3. luisteren naar opdracht</p> <p>Vandaag worden jullie zelf Griekse beeldhouwers. Jullie gaan uit karton een beeldhouwwerk maken. Jullie gaan zelf goed moeten nadenken hoe jullie dit gaan uitvoeren want jullie krijgen heel veel vrijheid tijdens deze opdracht. De enige regels die jullie moeten volgen zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> -groepen van 2-4 -een sculptuur van karton -moet op zichzelf kunnen rechtstaan -De kleuren, lijnen en vormen moeten een gevoel weergeven dat jullie zelf kiezen (denk aan het boek en de beelden die we zagen). 	<p>Verbaal aanbiedende werkvorm</p> <p>De leerlingen luisteren naar de uitleg van de les. De leerkracht geeft minimale instructie zodat de leerlingen de mogelijkheid krijgen om zelf manieren en methodes uit te werken. Hiermee stimuleert de leerkracht het kritisch en probleemoplossend denken van de kinderen.</p> <hr/> <p>Extra theorie</p> <p>-Intrinsieke motivatie zorgt voor nieuwsgierige, zelfsturende, op zichzelf vertrouwende, open en doorzettende leerlingen. Dat wordt in dit deel gestimuleerd door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Autonomie: Er is geen specifieke verwachting naar eindproduct toe. De leerling is bewust van vrije wil en keuze tijdens deze les. 2. Meesterschap: Door de autonomie van de les voelt de leerling zich betrokken in de les. De leerling heeft eigen keus en vrije wil dit zorgt voor een goede drijfveer van een project. 3. Verbondenheid: De kinderen kiezen met wie ze samenwerken. Een kind dat samenwerkt met iemand waarmee hij een goede band heeft, is intrinsiek gemotiveerd. (4.1.3 literatuurstudie) 	/
5'	<p>4. brainstorm</p> <p>Jullie beginnen met een brainstorm binnen jullie groep over een gevoel, de kleuren, de vormen en hoe jullie willen dat het beeld eruit zien. Iedereen moet akkoord gaan met alles van het beeld.</p>	<p>Verbaal aanbiedende werkvorm</p> <p>De leerlingen luisteren naar de uitleg van de les.</p>	

verwerking

75'

4. creëren van het beeld

Jullie mogen na de brainstorm aan de slag gaan. Ik heb vooraan voldoende materiaal gelegd. Als jullie klaar zijn met het materiaal leggen jullie het terug vooraan. Als je inspiratie nodig hebt kijk nog eens in het boek of naar de beelden die vooraan op het bureau staan.

Groepswerk

De kinderen gaan aan de slag.
Tijdens het creëren let de leerkracht op zijn didactisch handelen, de manier waarop hij werk complimenteert, stimuleert de intrinsieke motivatie en stelt de juiste vragen (convergeren wanneer de kinderen vast zitten). Zodat de kinderen hun creativiteit ondersteund wordt en tegelijkertijd ontwikkelt.

Extra theorie

-Didactisch handelen van leerkracht stimuleert en ontwikkelt creativiteit. Dat wordt in dit deel gestimuleerd door:

1. Non-conformistische grondhouding: Elke leerling is anders en legt andere accenten in zijn eigen werk. De leerkracht staat hier open voor.
2. Ruimte: Er bestaat geen kant en klare oplossing voor deze les. De kinderen krijgen tijd en ruimte om te prutsen zonder tussenkomst van leerkracht.
3. Focus op proces: Het product is gevolg van proces. Elk kind moet dit proces doorlopen. De leerkracht mag de leerling dus niet naar kant-en-klare oplossing sturen.

(4.1.1 literatuurstudie)

-De leerkracht geeft juiste complimenten om growth mindset te waarborgen. Hij geeft complimenten over inzet en manier van werken, niet over karaktereigenschappen.

(4.2.1 literatuurstudie)

-De leerkracht kan ondersteunen door convergerende vragen te stellen wanneer de leerlingen vastzitten.
Bv. 'wat zijn jullie ideeën? Wat zijn de verschillen en gelijkenissen hiertussen? Wat kunnen jullie met de gelijkenissen doen?'

(4.1.4 literatuurstudie)

- karton (verschillende soorten: wc rollen, tandpastadozen, grote stukken,...)
- verf
- stiften
- potloden
- wasco's
- tijdschriften
- gekleurd papier
- Lijm
- stanley messen
- touw
- scharen
- plakband
- wat aanwezig is in de klas

-Creëren is een belangrijk onderdeel van de les. Hier komen de 21ste-eeuwse vaardigheden aan te pas. De leerlingen gebruiken hun kritisch en probleemoplossend denken om het project tot een goed einde te brengen ondanks de minimale instructie.

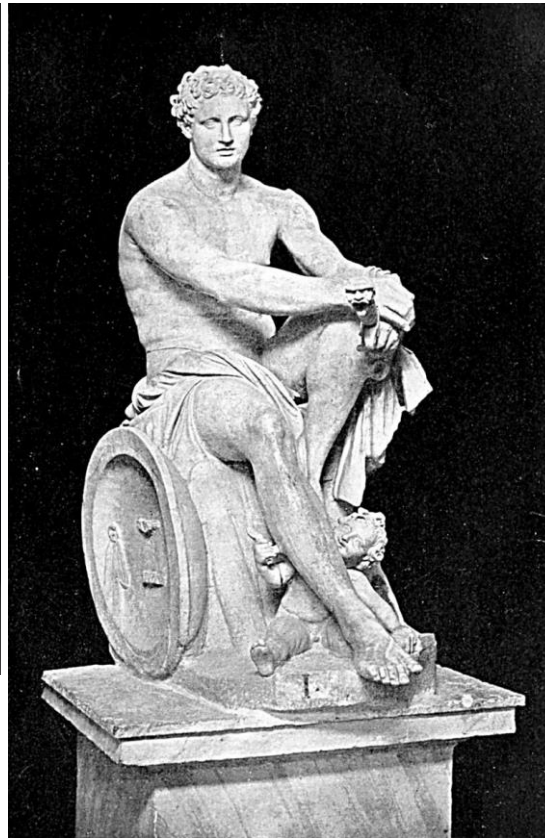
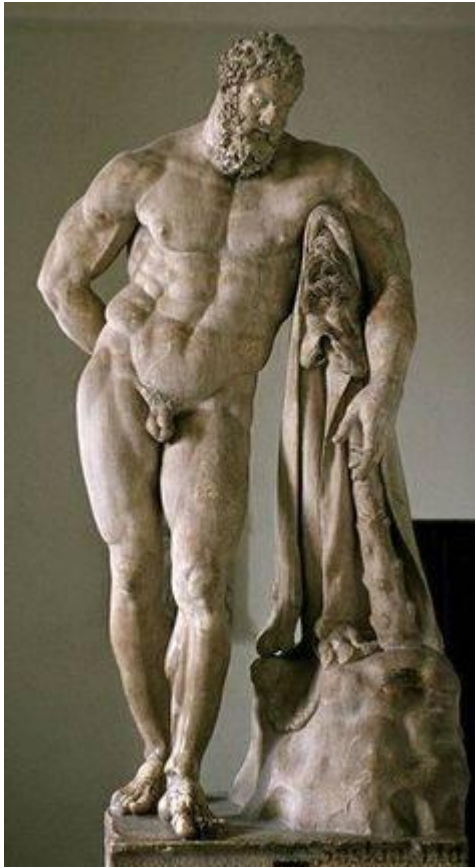
(4.2.2 literatuurstudie)

5. sneller klaar

De leerlingen die al helemaal klaar zijn met het maken van hun beeld gaan:

- Hun bank spic en span opruimen.
- Samen beslissen over wat ze gaan vertellen over hun kunstwerk. Jullie bespreken het verhaal, welk beeld van het verhaal het is en waarom jullie dat beeld hebben gekozen.
- Je zorgt dat je kunstwerk mooi recht kan staan om tentoon te stellen.
- Andere groepjes helpen. Enkel als ze dit willen.
- Een sokkel bouwen om jullie beeld op te zetten.

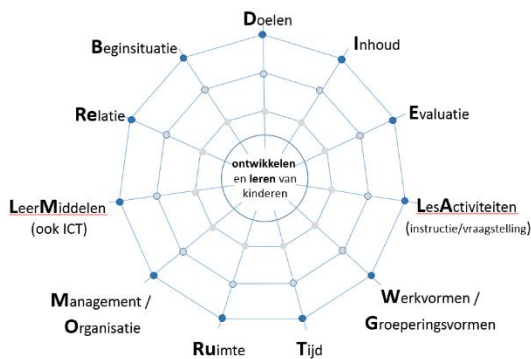
Afronding			
30'	<p>6. tentoonstellen</p> <p>Jullie zijn de allerbekendste Griekse beeldhouwers van de hele oudheid. Julius Caesar heeft jullie de opdracht gegeven om een beeld te maken. Hij heeft al deze beelden verzameld in 1 grote zaal in mijn tempel, maar die zaal is nog zeer rommelig. Deze zaal moet dus helemaal proper zijn voordat Julius Caesar naar de beelden kan komen kijken. Als jullie bank proper is mogen jullie 1 voorwerp uit de verkleedbak pakken om je als Griekse beeldhouwer te verkleden en dan ga je stil op de gang staan. Als je op de gang staat krijg je de naam van een Griekse beeldhouwer opgespeld. Vanaf dan ben je die kunstenaar.</p> <p>Dag Beeldhouwers, ik ben zoals jullie wellicht weten Julius Caesar. Ik heb jullie de opdracht gegeven om beelden voor mij te maken. We gaan die nu samen bekijken en jullie gaan mij uitleg geven over jullie beelden. Gelieve de werken niet aan te raken en de rust te bewaren wanneer we de tempel betreden.</p> <p>-Wat zie je op het werk? -Wat willen de kunstenaars met dit werk vertellen? -Wat denken jullie van dit werk?</p> <p>De beeldhouwers gaan nu hun eigen werk toelichten.</p> <p>-Hoe hebben jullie het aangepakt? -Ben je trots op je eigen werk?</p> <p>Zo doen we dit voor de 10 werken.</p>	<p>Dramatische werkvorm</p> <p>Op het einde van de les bespreken we de kunstwerken en reflecteren de kinderen op hun eigen werk. We doen dit in de vorm van een rollenspel. De leerkracht is de museumeigenaar die de kunstwerken tentoonstelt. De leerlingen zijn de kunstenaars die hun werk toelichten aan de medekunstenaars.</p>	<p>-Naamkaartjes -Verkleedkleden -Verkleedkleden leerkracht</p>
		<p>Extra theorie</p> <p>-Extra vorm van kunst in de les geïntroduceerd. Door te dramatiseren worden de kinderen extra geprikkeld. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Reflectie op het werk als laatste stap. Door over kunst te spreken en te kijken worden de hersenen geprikkeld. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Reflectie op eigen werk zorgt dat de leerling kan leren naar de volgende keer toe. Hij zegt voor zichzelf wat goed ging, wat minder goed ging. (4.1.4 literatuurstudie)</p>	

UC Leuven-Limburg

Lerarenopleiding
 Bachelor lager onderwijs
 Campus Heverlee
 Hertogstraat 178 - 3001 Heverlee
 Tel. 016 37 56 00 – Fax 016 37 56 99
 Campus Diest
 Weerstandsplein 2 – 3290 Diest
 Tel. 013 35 06 90 – Fax 013 33 54 01

BACHELOR LAGER ONDERWIJS

LESONTWERP

NAAM: TUUR STERCKX

Opleidingsfase: 1 2 3

MENTOR :

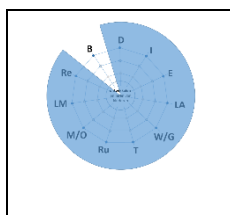
Deze lesvoorbereiding werd ingediend op

- in orde
- kleine aanpassing nodig (niet nodig om opnieuw in te dienen)
- te herwerken en opnieuw indienen op

Aanvraag materiaal en voortaken (indien nodig):

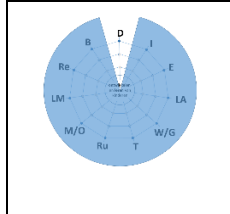
STUDENTENCOACH: Suzanne Nelissen, Carine Van Den Broeck

school	:	fictief	leergebied	:	Kunst
klas en leerjaar	:	Zesde leerjaar	onderdeel	:	Drama, 21 ^{ste} -eeuwse vaardigheden
aantal leerlingen	:	20	lesonderwerp	:	Theater in de klassieke oudheid/ innovatie / creativiteit / Sociaal en culturele vaardigheden
datum (data)	:		lestijden	:	van 11.30 tot 12.00 uur
bijlage(n) (aantal)	:			:	van 13.40 tot 15.35 uur

BEGINSITUATIE:

- De leerlingen hebben al les gehad over mythes
- De leerlingen leren over de klassieke oudheid bij W.O.
- De leerlingen hebben eerder zelf toneelstukjes gemaakt.
- Er zijn verkleedkleden in de klas van de vorige lessen.

SITUERING IN EINDTERMEN / LEERPLANNEN: eindterm-rubriek/leerplan – nummer - omschrijving

Onderwijsdoelen

- 1.1 De leerlingen kunnen door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel ontwikkelen over beelden en beeldende kunst van vroeger, van nu en van verschillende culturen.
- 1.2 De leerlingen kunnen door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten.
- 3.5 De leerlingen kunnen ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën ... uiten in spel.
- 3.7 De leerlingen kunnen genieten van, praten over en kritisch staan tegenover het eigen spel en dat van anderen, de keuze van spelvormen, onderwerpen, de beleving.

Kunst.zinnig

1. Ik kijk als een kunstenaar naar de wereld: onbevooroordeeld, verwonderd en vanuit mijn verstand, mijn gevoel en mijn verbeelding. Daarbij zet ik al mijn zintuigen intensief in. Dit inspireert mij om te verzinnen, te spelen en te maken.
2. Ik kan praten over wat ik zie, hoor, ruik, proef, voel en denk, maar net zo goed kan ik het op mijn manier spelen en maken.
3. Bij het verzinnen, spelen en maken durf ik experimenteren, zoeken en mislukken, net zoals een kunstenaar dat durft.
5. Ik wil het kunstzinnig werk van 'andere' kunstenaars ('echte' en kinderen in mijn klas) leren kennen. Daarbij denk ik na over wat die kunstenaar wil 'vertellen'. Wat ik denk of voel bij het kunstwerk, durf en kan ik vertellen in mijn eigen woorden, maar net zo goed kan ik het op mijn manier uitdrukken door te verzinnen, te spelen en te maken.
6. Door te kijken en te luisteren naar het werk van kunstenaars tracht ik mezelf, de anderen en de wereld beter te leren kennen en begrijpen. Dat kan ik doen door erover te praten, maar net zo goed kan ik het ook uitdrukken door zelf te verzinnen, te spelen en te maken.

DOELEN:

- De leerlingen kunnen een mythe in hun eigen woorden vertellen.
- De leerlingen kunnen een geschikte mythe kiezen om te bewerken tot toneelstuk.
- De leerlingen kunnen een mythe bewerken tot toneelstuk a.d.h.v. een stappenplan.
- De leerlingen kunnen hun toneelstuk spelen.
- De leerlingen kunnen op een correcte manier hun mening geven over de andere stukken.

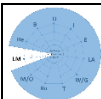
BRONNEN:

- <https://onderwijsdoelen.be/>
- <https://www.klascement.net/downloadbaar-lesmateriaal/99897/toneelstuk-schrijven-groepswork/?previous>
- <https://kunstpuntzinnig.weebly.com/doelen.html>
- <https://theartofeducation.edu/2019/08/28/21st-century-skills-in-the-art-classroom/>
- <https://www.burobannink.nl/niet-omkijken/>

DIDACTISCHE VERANTWOORDING: Zorg dat je mondeling kan verantwoorden of je les beantwoordt aan de breinprincipes.

AANDACHTSPUNT VOOR DEZE LES:

BORDSCHEMA – SCHERMAFDRIJVEN VAN DIGITAAL BORDPLAN OF PRESENTATIE – ZAALPLAN VOOR LESSEN LO

 <p>Timing</p>	 <p>WAT? lesgang en leerinhoud verwijzing naar doel bij de verschillende lesmomenten vraagstelling, instructie en verwachte antwoorden met aandacht voor differentiatie</p>	 <p>HOE? didactische werkvormen, groeperingsvormen en organisatie met aandacht voor differentiatie</p>	 <p>LEERMIDDELEN MATERIAAL met aandacht voor differentiatie</p>
aanknoping			
<p>10'</p>	<p>1. Beleven van mythe door theater Ik ga jullie een stukje theater laten zien. -Wat is je eerste indruk? -Wat zie je? -Wat betekent het, denk je? -Waar gaat het toneelstuk over? -Welke gevoelens kon je afleiden in het korte stukje dat we zagen? -Wat zou het verhaal achter dit toneelstuk kunnen zijn? -Hoe weet je dat? -Wat vond je van de stukjes die je zag?</p> <p>Zoals jullie weten hielden de Grieken wel eens van een goed theaterstuk. -Wat weet je hier nog over? -Als we zelf een toneelstuk zouden schrijven, wat mogen we dan zeker niet vergeten?</p>	<p>Aanschouwelijk aanbiedende werkvorm Klasgesprek De leerkracht laat een klein stukje theater rond een mythe zien. De leerlingen verwoorden hun impressies en praten over wat het betekent. De leerkracht stuurt het gesprek met divergerende richtvragen zodat denkprocessen op gang komen en kinderen associaties beginnen te maken.</p> <p>Extra theorie -Hoe meer vormen van kunst in de les hoe beter. Dit zorgt voor extra prikkels. Hoe meer prikkels hoe complexer de hersenen worden. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Vragen stellen die helpen divergeren. Hierdoor roept de leerling al creatieve ideeën op. In de hersenen begint de leerling te associëren en verbindingen te leggen. Creatieve processen komen op gang. (4.1.4 literatuurstudie)</p> <p>-De vragen in dit deel zorgen dat het waarnemingsproces betekenisvol wordt. (4.2.1 literatuurstudie)</p>	<p>https://www.burobannink.nl/niet-omkijken/</p>

kern		
5'	<p>2. Luisteren naar opdracht</p> <p>Jullie gaan vandaag zelf een mythe omvormen tot een toneelstuk. Geen zorgen, het moet geen hele mythe zijn, jullie gaan in groepen van 4 een klein stukje kiezen uit een mythe dat jullie in toneelvorm gaan gieten. Jullie per groepje een stappenplan. Dit geeft aan hoe je het moet aanpakken maar de mythe zoeken, deze omvormen tot toneelstuk, het toneelstuk oefenen komt allemaal van jullie zelf.</p>	<p>Verbaal aanbiedende werkvorm</p> <p>De leerlingen luisteren naar de uitleg van de les.</p> <hr/> <p>Extra theorie</p> <p>-Intrinsieke motivatie zorgt voor nieuwsgierige, zelfsturende, op zichzelf vertrouwende, open en doorzettende leerlingen. Dat wordt in dit deel gestimuleerd door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Autonomie: Er is geen specifieke verwachting naar eindproduct toe. De leerling is bewust van vrije wil en keus tijdens deze les. 2. Meesterschap: Door de autonomie van de les voelt de leerling zich betrokken in de les. De leerling heeft eigen keus en vrije wil dit zorgt voor een goede drijfveer van een project. 3. Verbondenheid: De kinderen kiezen met wie ze samenwerken. Een kind dat samenwerkt met iemand waarmee hij een goede band heeft, is intrinsiek gemotiveerd. <p>(4.1.3 literatuurstudie)</p>
50'	<p>3. Stappenplan volgen</p> <p>Jullie lezen het stappenplan eens goed door samen. Daarna gaan jullie aan de slag.</p> <p>-Jullie kennen al heel wat mythes, zo kan je gericht op zoek gaan naar een geschikte mythe voor jullie groep. Als dat gebeurd is kunnen jullie aan de opdracht beginnen.</p> <p>Als we vandaag ook nog naar de toneelstukken willen kijken dan krijgen jullie nu 50 minuten om jullie mythe te herwerken. Dus hou de tijd in de gaten. Als ik merk dat het binnen de 50 minuten niet lukt dan werken we rustig door en dan bekijken we de mythes een andere dag.</p>	<p>Groepswerk</p> <p>De kinderen gaan aan de slag in groepjes.</p> <hr/> <p>Extra theorie</p> <p>-Didactisch handelen van leerkracht stimuleert en ontwikkelt creativiteit. Dat wordt in dit deel gestimuleerd door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Non-conformistische grondhouding: Elke leerling is anders en legt andere accenten in zijn eigen werk. De leerkracht staat hier open voor. 2. Ruimte: Er bestaat geen kant en klare oplossing voor deze les. De kinderen krijgen tijd en ruimte om te prutsen zonder tussenkomst van leerkracht. 3. Focus op proces: Het product is gevolg van proces. Elk kind moet dit proces doorlopen. De leerkracht

		<p>mag de leerling dus niet naar kant-en-klare oplossing sturen. (4.1.1 literatuurstudie)</p> <p>-De leerkracht geeft juiste complimenten om growth mindset te waarborgen. Hij geeft complimenten over inzet en manier van werken, niet over karaktereigenschappen. (4.2.1 literatuurstudie)</p> <p>-De leerkracht kan ondersteunen door convergerende vragen te stellen wanneer de leerlingen vastzitten. Bv. 'wat zijn jullie ideeën? Wat zijn de verschillen en gelijkenissen hiertussen? Wat kunnen jullie met de gelijkenissen doen?' (4.1.4 literatuurstudie)</p> <p>-Creëren is een belangrijk onderdeel van de les. Hier komen de 21ste-eeuwse vaardigheden aan te pas. De leerlingen ontdekken de communicatie en samenwerken is kunst. (4.2.2 literatuurstudie)</p>	
Verwerking			
30'	<p>4. oefenen van toneelstuk</p> <p>Wanneer je klaar bent met het schrijven van je toneelstuk, dan ga je dit beginnen oefenen. Zorg dat iedereen goed weet wat hij moet doen en wanneer. Het is de bedoeling dat jullie echt een theatervoorstelling doen. Maak gebruik van de verkleedkleden en attributen van de klas en die jullie meebrachten. Als je iets nodig hebt van een ander groepje, mag je dat steeds gaan vragen. Dan zorgen we dat jullie groep het ook kan gebruiken tijdens de voorstelling.</p>	<p>Groepswerk</p> <p>De leerlingen oefenen het stuk dat ze geschreven hebben. De leerkracht gaat rond om tips te geven of bij te sturen als er vragen zijn.</p> <hr/> <p>Extra theorie</p> <p>-De leerkracht kan ondersteunen door convergerende vragen te stellen wanneer de leerlingen vastzitten. Bv. 'wat zijn jullie ideeën? Wat zijn de verschillen en gelijkenissen hiertussen? Wat kunnen jullie met de gelijkenissen doen?' (4.1.4 literatuurstudie)</p>	<p>Verkleedkleden Extra oefenlokalen</p>

		-Door te communiceren over het eigen stuk, en kunst te evalueren worden de hersenen geprikkeld. (3.2 literatuurstudie)	
35'	<p>5. Voorbrengen van toneelstuk voor de klas</p> <p>Wat natuurlijk ook een belangrijk deel is van theater, is niet alleen het schrijven. We gaan onze stukken ook voor elkaar opvoeren. Daarna bespreken we de toneelstukken.</p> <p>-Waar werd er bij de Grieken vroeger theater gespeeld? Wij gaan onze stoelen ook in die vorm zetten.</p> <p>Na elk stuk krijgen de verschillende groepjes tijd om even samen te bespreken. Jullie beantwoorden de volgende vragen:</p> <p>-Welke mythe was het denken jullie? -Wat gebeurde er in het stuk? -Wat vonden jullie heel goed? -Wat zouden jullie anders gedaan hebben?</p> <p>Voor de toneelspelers heb ik ook vragen:</p> <p>-Hoe hebben jullie het werk aangepakt? -Welke mythe hebben jullie gebruikt? -Ben je trots op je eigen werk?</p>	<p>Dramatische werkvorm</p> <p>Op het einde van de les kijken we naar de verschillende theaterstukken. De leerlingen voeren hun stuk op. De andere groepjes kijken en geven feedback. De kinderen reflecteren over hun eigen prestatie.</p> <p>Extra theorie</p> <p>-Extra vorm van kunst in de les geïntroduceerd. Door te dramatiseren worden de kinderen extra geprikkeld. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Reflectie op het werk als laatste stap. Door over kunst te spreken en te kijken worden de hersenen geprikkeld. (3.2 literatuurstudie)</p> <p>-Reflectie op eigen werk zorgt dat de leerling kan leren naar de volgende keer toe. Hij zegt voor zichzelf wat goed ging, wat minder goed ging. (4.1.4 literatuurstudie)</p> <p>-De leerkracht geeft juiste complimenten om growth mindset te waarborgen. Hij geeft complimenten over inzet en manier van werken, niet over karaktereigenschappen. (4.2.1 literatuurstudie)</p>	Stoelen in halve cirkel
afronding			
	6. opruimen		

Toneelstuk schrijven

Jullie worden nu de Griekse toneelschrijvers. Jullie gaan een mythe omvormen tot een toneelstuk.

Op zoek naar een geschikte tekst? Je kan voorbeelden van Griekse mythes terugvinden op de volgende website: https://www.beleven.org/verhalen/thema/griekse_mythen_sagen

Kies een tekst waarbij je verschillende personages kunt uitwerken. Het is nu aan jullie om van de tekst een eigen toneelstukje uit te schrijven.

Werk je liever je eigen verzonnen verhaal uit tot een toneelstuk? Dat kan ook! Laat je verhaal eerst even nakijken door de leerkracht .

Hoe ga je te werk?

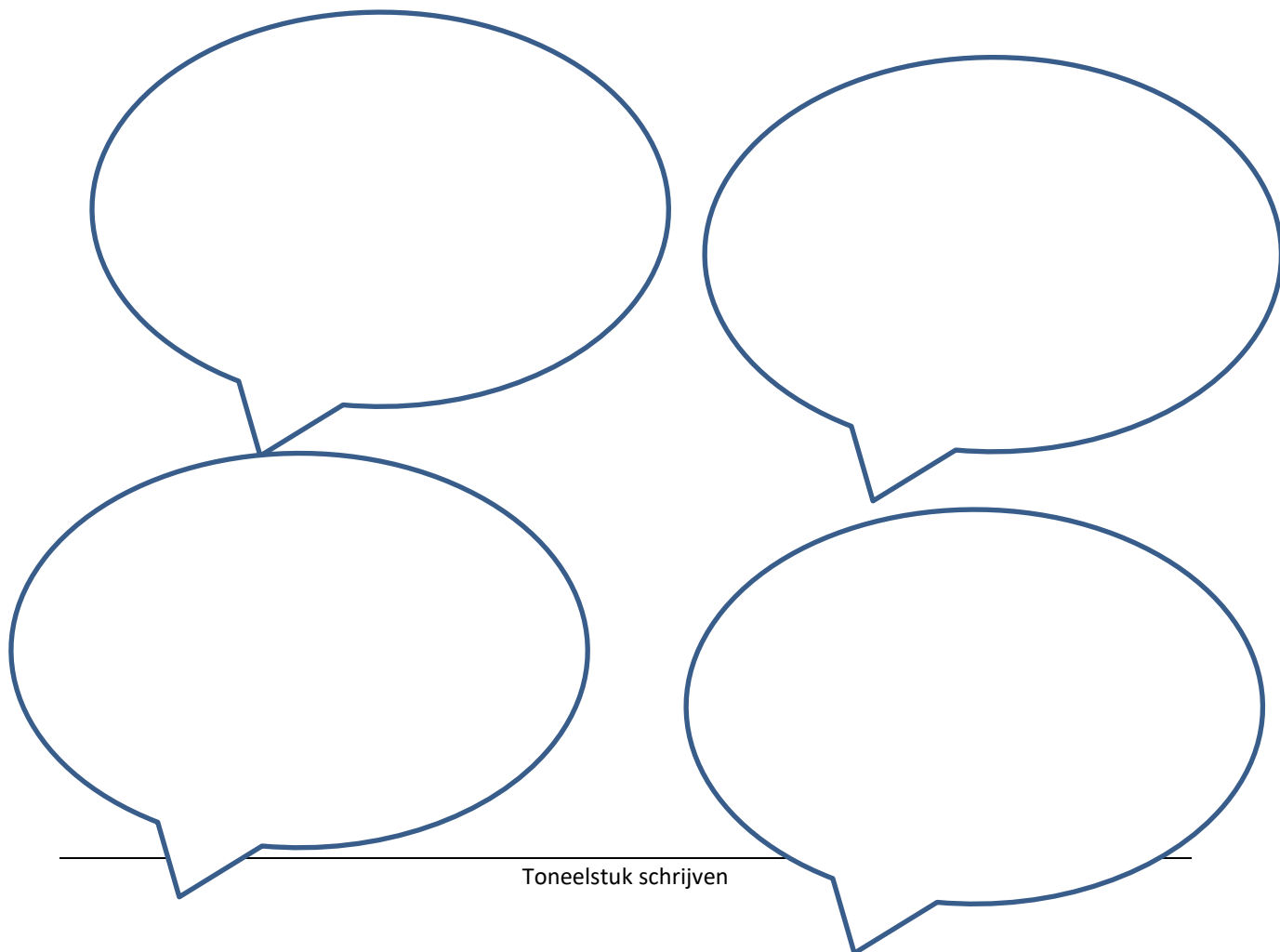
VERHAALLIJN

Lees de mythe allemaal samen eens door. Probeer het verhaal in duidelijke hoofdstukjes te scheiden, of zoals ze in het theater zeggen; in scènes. Op die manier kun je straks een scène kiezen die jullie graag willen bewerken tot toneelstuk.

PERSONAGES

Maak van elk personage een uitgebreide omschrijving. Beschrijf het karakter van het personage, lief, boosaardig, jaloers, bang, verlegen, arrogant, verward, ...

Noteer de belangrijkste kenmerken van ieder personage hieronder:

Four large, empty speech bubbles are arranged in a 2x2 grid, intended for students to write character descriptions. Each bubble has a tail pointing downwards and to the right.

HET SCRIPT

Als je een duidelijk idee hebt hoe het toneelstuk gaat worden, ga je het script schrijven. Bedenk een passende titel. Waar speelt het verhaal zich af? Welke personages komen in welke scène voor? Maak van de mythe een gesprek tussen de personages.

TIP: is het moeilijk om te starten? Lees dan het onderstaande fragment uit een toneelstuk van "Thor" (ook bekend als Donar in West-Europa is de roodharige god van de donder in de Noordse mythologie. Hij is de zoon van de oppergod Odin en de godin van de aarde Fjorgyn)

1e scène

*Thor komt briesend en stampvoetend op.
Sif en enkele asen zijn daar aan het werk.
Thor schreeuwt tegen zijn vrouw Sif:*

*Thor: O, wie heeft dit mij, de god van donder en bliksem aangedaan?
Wie durft mij, de beschermer van Asgard, zoon van Odin te bestelen?*

Sif: Wat is er, Thor, wat is er gebeurd?

Thor: Mjölfnir, mijn hamer, de schrik van de reuzen, hij is weg!

*Sif: Je hamer, Thor, hoe kan dat nou?
O, als de reuzen dat te horen krijgen, dan zijn we in gevaar!*

*Thor: Toen ik ging slapen, lag hij nog naast me.
Een slimme dief moet hem in het duister gestolen hebben!*

Sif: Ik heb niets gemerkt Thor, ik heb heel vast geslapen.

Aas 1: Ik ook niet, heer Thor.

*Aas 2: Het was aardedonker vannacht.
Zo donker dat ik mijn teen flink stootte.*

*Thor: Was jij aan het rondsluipen vannacht?
Was jij de dief, zeg op man!!!*

Langer dan dit moet jullie stukje al niet zijn, als jullie het goed uitwerken.